אין לי מדינה אחרת

מאמינים במולדת ובעם – זוכרים את גוש קטיף

חוברת נושא שנתי לרכזות, תשע"ג

אין לי מדינה אחרת

הנושא שבחרנו לעסוק בו השנה הוא חבל קטיף על מתיישביו, אשר לאחרונה מלאו שבע שנים לעקירתם. העקירה יצרה משבר קשה בקרב הציונות הדתית, וגרמה לתהליכים שונים בתוך הציבור שלנו. יש שעברו משבר חריף – בעיקר העקורים עצמם והמעגל הקרוב אליהם, אך לא רק הם. כמו כן התעוררו עקב כך שאלות רבות הן במישור האמוני, הן במישור החברתי והן במישור הלאומי-ציוני. שאלות אלו נשארו ברובן פתוחות, ואמנם האבק שהפריע לראייה ברורה של הדברים בעת מעשה כבר שקע, ועמו שקעו שאלות רבות שעדיין לא באו לבירורן ולפתרונן המלא.

כשבאנו להגדיר את תחומי העיסוק ביחס לגוש קטיף עלו כמה כיוונים מרכזים, כמה תמות יסוד שאנו מאמינים שחשוב לעסוק בהן והן יהוו את ליבת הנושא. המשפט שרצינו שיעביר את התוכן הוא:

"אין לי מדינה אחרת -
מאמינים במולדת ובעם
זוכרים את גוש קטיף"

משפט זה משקף את ארבעת הנושאים שאנו רואים כמרכזיים וכחשובים ביחס לנושא:

1. יחסנו למדינה ולמוסדותיה.

2. יחסנו לארץ ישראל.

3. יחסנו לעם ישראל.

4. האמונה - ההתייחסות האמונית לנושאים שלעיל, אשר נמצאת ברקע של הדברים.

השאלות שעורר משולש הערכים הזה הן רבות, וקשורות הן לסוגיות אלו באופן ישיר והן ליחסנו האמוני-תורני אליהן. בדיונים ארוכים שערכנו בנושא עלתה התחושה שטרם התקיים דיון עמוק בנושא עם בני הנוער שלנו, דיון שאנו רואים אותו כחשוב ומהותי הן ביחס למשבר שהתעורר, משבר שלא מדחיקים אותו אלא מנסים להיבנות ממנו, והן ביחס לבירורים עתידיים שצפויים לעלות במהלך השנים הקרובות בסוגיות אלו. לבירורים אלה יש להיערך מראש, ביחס לתשובות ולאני המאמין התנועתי העולה מהן, ביישוב הדעת ובלי התלהמות.

כמו כן אנו רואים חשיבות רבה בהטמעת הערכים שביטאו ומבטאים מתיישבי גוש קטיף, וחשוב לנו להמשיך את הסיפור ולייצר לו "כוהני זיכרון".

אנו מודעים למורכבות הרבה של הנושא ולתיבות הפנדורה שהוא עלול לפתוח, ולשם כך והצבנו לעצמנו כמה גבולות מרכזיים בכל מה שקשור לעיסוק בנושא זה:

1. לא להלקאה עצמית – אין טעם להתעסק בשאלה כמה היינו לא בסדר או בטעויות שעשינו.

2. נעסוק אך ורק בדרכי פעולה נוספות ולא בשאלה איפה טעינו. מטרתנו, כפי שהוזכר, היא העתיד. בכוונתנו לנסות ולחשוב מה עלינו לעשות במצבים מורכבים שבהם הערכים הללו עומדים למבחן או מתנגשים זה עם זה.

3. חשוב לנו להתמקד בתמות שהוזכרו לעיל ולא בשאלת הכאב הפרטי של העקורים, למרות שאין זה כאב פרטי במובן הרגיל.

הנחיות לעבודה עם החוברת: מרכזת, צוות, חג"ס

1. מרכזת

כדי שהסניף כולו יתחבר לנושא התנועתי, קודם כול עלייך להיות מחוברת אליו בעצמך. משימה זו דורשת ממך עמידה במספר שלבים:

א. היכרות עם הנושא לעומקו

מה? הבנה של הסיבות לבחירה דווקא בנושא זה, חשיבותו, מרכיביו השונים והסוגיות שהוא צופן ומציף.

איך? לשם כך קיבלת את החוברת הזו, בה תמצאי הסבר כללי על הבחירה בנושא, פירוט מבנה החוברת של המדריכים, רציונל של כל מערך, מאמרי עומק, קטעים שונים ועוד. קראי את כולה, סמני לעצמך נקודות חשובות, שאלי את עצמך שאלות והדגישי רעיונות שאינם ברורים לך. לליבון הנושא לעומקו תוכלי להיעזר במחלקת ההדרכה וברכזי האזור.

מתי? החל משבת מדריכי אורות, עוד לפני שהמדריכים מקבלים את החוברת לידיהם, עלייך לשחות עמוק בתוך החומר.

ב. היכרות עם המערכים המוצעים למדריכים

מה? כדי שתוכלי לכוון את הצוות שלך לבחור במערכים הנכונים לקבוצות שלהם ולהפנות אותם לנקודות חשובות, עלייך להכיר בעצמך את החוברת שהם יקבלו.

איך? בעזרת החוברת שתחולק למדריכים. את לא צריכה לקרוא כל פעולה לפרטיה, אלא לעבור על הרציונל של כל מערך בצורה רצינית, ועל הפעולות - ברפרוף.

מתי? כשבוע לפני שאת מתחילה את ההדרכה לצוות (ע"ע).

2. צוות

הצוות הוא המוביל של הסניף, ועל כן בו ורק בו תלויים האווירה, הלימוד והחיבור של הסניף אל הנושא. משימתך העיקרית לפני תחילת החודש היא לחבר את הצוות אל הנושא מבחינה רגשית ושכלית.

א. חיבור שכלי ורגשי לנושא

מה? כדי שהצוות יהיה מחובר לנושא, לא מספיק לחלק לו את החוברות ולקוות שהוא יבין לבד מה לעשות איתן. עלייך לבנות הכנה רצינית שתחבר את הצוות אל הנושא מבחינה רעיונית ורגשית. יש לזכור שהמדריכים היו ילדים קטנים בזמן ההתנתקות, והחיבור שלהם אל הנושא אינו מובן מאליו.

איך?

• המומלץ ביותר הוא לבנות שבת צוות שתעסוק בנושא. בשבת תוכלי להעלות נושאים נוספים הקשורים לסניף שלך בחודש נושא (מה המטרות של הסניף בחודש הזה, מה מצופה מהצוות וכו'), וכן ללמוד עם הצוות את הנושא לעומקו. זאת על ידי יחידה שאת תעבירי או שאחד המנחים מצוות הסמינריונים של התנועה יעביר.

• אם לא ניתן לבנות שבת, לכל הפחות יש להעביר לצוות סדנה בנושא. את הסדנה יעביר מנחה מצוות הסמינריונים של התנועה.

• אין להסתפק בסדנה חיצונית אחת. לאחר הסדנה יש לשבת עם המדריכים על מנת לעבד איתם את הנושא ולבדוק היכן הם נמצאים מולו.

מתי? לפחות שבועיים לפני פתיחת חודש נושא.

ב. הדרכה לעבודה עם החוברת

מה? קל מאוד למדריכים להתמקד בהופעה של החניכים ולשכוח את מהות החודש - הנושא. החוברת היא כלי העבודה המרכזי שלך ושל המדריכים על מנת להצליח לעבוד נכון, אך היא עלולה להראות מאיימת, לא ברורה ואפילו לא רלוונטית אם לא מכירים אותה מבפנים. לכן, עלייך להדריך את הצוות כיצד לעבוד עם החוברת בצורה יעילה ולוודא שהדבר אכן קורה.

איך?

• לאחר השבת או הסדנאות, חלקי לצוות את החוברת והקדישי זמן לעבור עליה יחד איתם. הסבירי להם איך היא בנויה ואילו אפשרויות בחירה יש להם, ושלחי אותם לעיין בה בעצמם.

• בקשי מהם לכתוב לך לאחר שעיינו בחוברת איזה תחום הם בוחרים להעביר לחניכים שלהם (עם, מדינה או מולדת) ולהסביר את בחירתם (נספח 1).

3. חג"ס

החג"ס הוא הכוח המוביל של הסניף. חיבור ולימוד רציני שלו לנושא ישמש דוגמה לסניף כולו ויאפשר חיבור מקסימלי גם של החניכים.

מה? נוסף על הפעולות שכל מדריך מעביר לקבוצתו, יש לתת תשומת לב מיוחדת למהלך שהחג"ס עובר כחבריא.

איך?

• בחוברת מוצעת יחידה ברמה של חג"ס.

• חג"ס מסוגל להיחשף לדילמות השונות שעלו בגוש קטיף, ולא רק לדילמה אחת שהמדריך בוחר. לכן, לדוגמה, אם מדריכי חג"ס בחרו להתמקד בדילמה ברמת מולדת, מומלץ שהיחידות שהחג"ס יעבור כחבריא יעסקו בדילמות שהמדריכים לא נגעו בהן - ברמת עם וברמת מדינה.

• ניתן לגוון את היחידות שחג"ס עובר על ידי הזמנה של אנשים מגוש קטיף, סיור במוזיאון גוש קטיף בירושלים ועוד.

מתי? תוך כדי חודש הנושא. חשוב מאוד לא לוותר על פעולות חג"ס גם בזמנים הלחוצים של ההכנות לשבת, ולקבוע זמנים קבועים שעליהם לא מוותרים ובהם מתכנסים לצורך העמקה ובירור של הנושא.

נספח 1

צלמי לכל מדריך בצוות, כתבי שמות ועקבי אחרי מילוי הנספח על ידי כל מדריך ומדריך.

הכנה לחודש נושא - אין לי מדינה אחרת
שם המדריך:_____
שם הקבוצה:_____

• אני חושב שהקבוצה שלי ברמת: שתיל/ עציץ/ עץ.

• בחרתי להתמקד בתחום: מולדת/ עם/ מדינה.

• אני חושב שהתחום הזה מתאים לקבוצה שלי כי _____
_____
_____
_____

למערך שבחרתי קוראים _____.

מבין המסרים שהפעולות שבחרתי עוסקות בהם, יהיה לי חשוב במיוחד להדגיש:
א._____
_____
ב._____
_____

האם יש מסר שלא הבנתי או לא הסכמתי איתו?
_____
_____

בסוף החודש, אני רוצה שמבחינת הנושא הקבוצה שלי _____
_____
_____

מבנה החוברת

תוכן

הנושא הכללי של החוברת הוא "אין לי מדינה אחרת. מאמינים בעם ובמולדת, זוכרים את גוש קטיף".
נתמקד בשלושה מוקדים, שהם שלושה קונפליקטים שחוותה החברה הישראלית בזמן ההתיישבות בגוש קטיף ובמהלך תהליך העקירה ממנו:

א. מולדת

מהו היחס לארץ ישראל? מהו מקור זכותנו עליה? האם המקור הוא דתי בלבד? האם צריכה להיות נכונות להקריב למענה והאם נכונות זו קיימת בעם ישראל? מהם גבולות ההקרבה למען האדמה? בשאלות אלו נדון מתוך ההבנה שהחלטת הממשלה לוותר על חבל ארץ היא החלטה ערכית הנובעת מתפיסות מסוימות.

ב. עם

מהי אחריות הציבור הדתי-לאומי על העם כולו? האם ישנה חשיבות לרתימת כל העם להסכמה סביב ערכים מסוימים? האם עלינו להתבדל או להיות מעורבים, ומה מחירה של כל בחירה? האם הדמוקרטיה, כשלטון העם, תואמת את השקפתנו?

ג. מדינה

אל המדינה נתייחס בשני רבדים:

1. **המדינה כמייצגת רעיון "ראשית צמיחת גאולתנו" -** האם יחסנו אל הממשלה משתנה כאשר היא מחליטה החלטה הנוגדת את ערכי התורה? האם יחסנו אל המדינה משתנה? האם הממשלה והמדינה הם גופים נפרדים?
2. **המדינה כמייצגת החלטות שמתבצעות במציאות -** האם לתורה יש מה לומר על המציאות? האם נכון "להכניס" את הקב"ה לשיקולים מעשיים?

חלוקת המערכים

המערכים מחולקים בהתאמה לרמות ולא לקבוצות: רמת עץ היא הרמה הגבוהה ביותר, אחריה רמת עציץ ולבסוף רמת שתיל. לכל רמה יש מערך הנוגע לאחד ממוקדי הנושא, והמדריך יכול לבחור בהתאם להעדפתו ולאופי קבוצתו באיזה מוקד לעסוק במהלך החודש.
ברמת עציץ לא מופיע מערך מתחום המדינה. מדריכים של קבוצות השייכות לרמה הזו אשר רוצים להתמקד בתחום המדינה דווקא יכולים להשתמש במערך מדינה של רמת שתיל, שהוא המורכב ביותר מבין המערכים של רמה זו, ולכן מתאים גם לקבוצות בעלות חשיבה גבוהה משל רמת שתיל.

התפלגות שלושת המוקדים

רמה	נושא	תחום
שתיל	זכותנו על הארץ	מולדת
	יחסי מנהיג ומונהגים	עם
	מדינה וממשלה	מדינה
עציץ	חקלאות	מולדת
	מעורבות ונבדלות	עם
עץ	דמוקרטיה	עם
	התנגשות בין ערכים	מולדת
	דת ומדינה	מדינה

מבנה המערכים

1. לפני כל מערך ישנו דף הנחיה למדריך, המופיע גם בחוברת זו, שמסביר באופן כללי את עקרונות המערך ומבנהו.
2. לכל רמה ישנה פעולת פתיחה המציגה את גוש קטיף ואת שלושת התחומים שהוצפו מתוך ההתמודדות בו. פעולת הפתיחה הכרחית ביותר לחיבור רגשי ושכלי של החניכים אל הנושא, מכיוון שרובם לא הכירו את גוש קטיף בפריחתו ואינם בקיאים בפרטי העקירה. פעולות הפתיחה מופיעות קודם לשלושת המערכים של כל רמה.
3. אחרי פעולת הפתיחה מפורטות שלוש פעולות העוסקות באחד המוקדים.
4. לבסוף מופיעה פעולת סיכום אמונית או מעשית בהתאם לאופי המערך. במידה והמערך עסק בנושא באופן אמוני, פעולת הסיכום תהווה אסיף מעשי של הנושאים שנידונו במערך. לעומת זאת, אם המערך הוא בעל אופי פרקטי פעולת הסיכום תהווה אסיף לעקרונות האמוניים שעלו מתוכו.
5. לשני מערכים צורפו מאמרי העשרה בנושאים שהם עוסקים בהם: מערך חקלאות ומערך מדינה וממשלה. מאמרים אלו מופיעים גם בחוברת זו.
6. בסוף החוברת מצויים מאמרי עומק העוסקים בהיבטים השונים של העקירה מגוש קטיף ובמסקנות שעלו מתוכה. מאמרים אלו נועדו להעשיר ולהעמיק את הבנתם של המדריכים בנושא והם מופיעים גם בחוברת זו.

רציונל מערך זכותנו על הארץ

הרקע לבחירת הנושא:

לאחר מלחמת ששת הימים החליטה מדינת ישראל ליישב את חבל קטיף. התגברות הטרור בתחילת שנות השבעים הולידו את ההצעות לזירוז ההתיישבות כתשובה ציונית לטרור. העיקרון שעליו התבססה ההתיישבות היה שבירת הרצף של מאות אלפי ערבים על ידי הקמת יישובים יהודיים. בשנים הראשונות להתיישבות בגוש קטיף, שנעשתה על גבעות חול לא מיושבות, שררו יחסים לבביים בין המתיישבים היהודים לשכניהם הערבים. כך לדוגמה, רבים מהתושבים נהגו לערוך קניות בחאן-יונס ואת טיפולי השיניים או לימוד הנהיגה עשו בערים הערביות בחבל קטיף.

מציאות זו השתנתה לחלוטין עם פרוץ האינתיפאדה. במהלך שתי האינתיפאדות נאלצו תושבי גוש קטיף להתמודד עם הטרור. תושבים וחיילים רבים נפגעו מירי ומפיגועים בכבישים, מחדירות מחבלים ומפצצות מרגמה. כשתוכנית ההתנתקות הועלתה בכנסת, הטיעונים שבהם השתמשו תומכיה היו בעיקר ביטחוניים ופוליטיים, אך היו שהשתמשו גם בדגל המוסרי כלפי תושבי הרצועה הערבים: לדבריהם, הנסיגה תקטין את החיכוך בין היהודים לבין אוכלוסייה הערבית וכך יוכלו הערבים לשפר את איכות חייהם ואת כלכלתם. כך נכתב באתר 'שלום עכשיו', מארגוני השמאל הקיצוני הידועים בארץ:

מימוש תוכנית ההתנתקות, פינוי ההתנחלויות ונסיגת כוחות צה"ל מעזה וצפון השומרון, פותחת חלון הזדמנויות לחידוש תהליך השלום ויצירת מציאות חדשה לעם הישראלי ולעם הפלסטיני.

המציאות החדשה היא יצירת שתי מדינות לשני עמים.

טענות שונות על כך שההתיישבות היהודית בגוש קטיף פוגעת באוכלוסייה הערבית המקומית ואי-הסכמה על זכותה של מדינת ישראל ליישב את רצועת עזה ליוו את ההתיישבות בגוש קטיף זמן רב לפני העקירה. מחזה שכיח עם קום ההתיישבות ברצועה היה נוכחות שייח'ים ערביים מהרצועה בטקסי הקמת היישובים היהודיים. בעודם יושבים בין הקהל בזמן הנחת אבן הפינה ליישוב, היו אנשי השמאל ו'שלום עכשיו' מפגינים מעבר לגדר נגד "העוול שנגרם לערבים" בגלל הקמת היישוב.

העקירה היוותה נקודת קצה אשר העידה כי רבים מעם ישראל אינם בטוחים בזכות העם היהודי ליישב את ארץ ישראל ולהחיל עליה את ריבונותו.

מטרה כללית:

כיהודים מאמינים קל לנו להסתפק באמירה שהקב"ה הבטיח לעם ישראל את ארץ ישראל, ולא לבדוק לעומק את מקור ההבטחה, את השלכותיה ההלכתיות ואת ההיבטים המעשיים שלה. בנוסף לכך, הבנה שטחית של משמעות שייכותנו לארצנו אינה מאפשרת לציבור הדתי-לאומי להיות רלוונטי בשיח הכלל ישראלי.

מתוך הבנות אלו המערך יעסוק בהיבטים השונים בנושא זכותו של עם ישראל על ארץ ישראל - זכותו הדתית-רוחנית, ההיסטורית, הטבעית והמוסרית.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

אבות הציונות הרבו להשתמש בביטוי "התנ"ך הוא הקושאן שלנו על הארץ". קושאן הוא שטר בעלות, ובאמירה זו רצו לומר כי זכותנו המוסרית היא חזרתנו אל נחלת אבותינו, ארץ אשר הובטחה לעם ישראל בספר הספרים. תפקידנו כתנועה מחנכת הוא להעמיק רעיון זה ולהבין את השלכותיו. כל עם מאמין בערכים ובאמונות, וזהות משותפת זו היא אשר מגדירה את אופיו ואת ייעודו ההיסטורי. מאחורינו עבר של אלפי שנים בהם בן אחר בן, במקומות שונים ותחת שלטונות שונים, סבלו ייסורים והתפללו אל ציון וירושלים. זו הייתה תקוותם, ולמטרה זו הם חינכו את בניהם. חינוך זה הוא הבסיס לכל התנועה הציונית, אשר בחרה לשוב לציון ולבנות בה את מדינת העם היהודי – מדינת ישראל. זוהי נשמת הציונות – ליישב את ארץ ישראל לאחר אלפיים שנות שממה. חיזוק זכות זו קודם לדיונים המעשיים בשאלה איך לנהוג, והאם לעיתים כדאי לוותר עליה למען ערכים אחרים.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': אומץ ואמונה

בפעולה זו החניכים יבינו ויחוו את הקשיים הכלולים בישיבה בארץ ישראל. החניכים יפנימו שעם ישראל נדרש לאומץ ולאמונה, וכך הוא פעל לאורך הדורות. מתוך כך ילמדו החניכים על ההתיישבות רצופת הקשיים בגוש קטיף.

פעולה ב': "אנו מכריזים בזאת"

בפעולה זו החניכים יבינו את הצורך של כל עם במדינה משלו, בשייכות למקום קבוע שמאפשר לו לבטא את מאפייניו. החניכים יעמדו על המייחד את מדינת ישראל, אשר הוקמה בידי יהודים שבחרו להקים אותה לאחר אלפיים שנות גלות, במקום הקשור דתית והיסטורית לעם ישראל.

פעולה ג': "בתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית"

החניכים ילמדו על הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל מתוך ההשקפה של אבות הציונות (החילונית), הנשענת על קשר ההיסטורי בין העם היהודי לארצו לאורך הדורות. החניכים יבדקו מדוע, לאור האנטישמיות, לא התקבלה בתנועה הציונית חלופה לארץ ישראל.

פעולה ד': "לך אתן את הארץ הזאת"

החניכים ילמדו את השקפת התורה על הקשר שבין עם ישראל לארץ ישראל. החניכים יבינו כי קביעתו של הקב"ה על שייכותנו לארץ היא נצחית, וכי מתוך כך, כשעם ישראל נמצא בגלות הוא - כעם - מת, חסר, אינו שלם. החניכים ייחשפו לתופעה ההיסטורית הפלאית שרק כשעם ישראל חזר לארצו היא פרחה והצמיחה פירות.

רציונל מערך מנהיגות

הרקע לבחירה בנושא:

סביב העקירה בגוש קטיף נשברו לא מעט ערכים. אחד הערכים המשמעותיים ביותר שנשברו הוא ערך המנהיגות. לאחר העקירה עלו קולות שונים ביחס לתפקוד המנהיגות של הציבור, הן הדתי-לאומי והן הכללי, ובו הנהגת מדינת ישראל על שלל מוסדותיה ותפקידיה – הממשלה, הכנסת, בית המשפט, התקשורת, אנשי התרבות ואנשי הרוח. כל ההנהגה הזו נעלמה ונאלמה, ולא הובילה שום מהלך מנהיגותי, לשום כיוון. החוסר הזה במנהיגות חלחל לשכבות

נמוכות יותר של העם ויצר ייאוש, חוסר אמון בכוחות ועוד. תופעה רווחת לאחר העקירה הייתה דלדול ההפגנות, מתוך הנחה ש"אם בכל מקרה הכול כתוב מראש, אז מה זה משנה". המנהיגות צריכה להיבנות מחדש, ולשם כך בחרה התנועה לעסוק בנושא זה כחלק מהנושא השנתי.

מטרה כללית:

לבנות תודעת מנהיגות, רצון ליצור שינוי ברמה לאומית, ולא לברוח מפני המציאות והכשלים שבה. היכולת לקבול על עוולה, להוביל תהליכים, ליצור שינוי בנוער ולהפיח רוח בעם הוא נשמת אפה של תנועת נוער. לשם כך יש לעודד חשיבה מסוג זה, ולפתח מידות המתאימות למי שרוצה להנהיג. המערך יפתח תפיסת עולם והבנה כזו, על מנת ליצור דפוסי שינוי הן בתוך הציבור והן במדינת ישראל כולה.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

מבין דרכי ההנהגה הרבות הקיימות, ישנן שתי דרכים שבהן אנו נפגשים לא מעט: הנהגה חיצונית - "מלמעלה", מתוקף תפקיד מסוים וכדומה; והנהגה פנימית - "מלמטה", לאו דווקא על ידי מינוי או הכרזה, אלא מכוח האישיות. מתוך כך החניכים יבינו שלכל אחד יש אפשרות להיות מנהיג ולהשפיע על סביבתו. נדגיש כי עם היכולת מגיעה האחריות, ולכל אדם הבחירה אם להטיל אשמה על הסביבה או לקחת אחריות ולהשפיע על החברה.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': מיהו מנהיג?

ישנם סוגים רבים של מנהיגים, של דרכי הנהגה ושל הדרך שבה אדם הופך להיות מנהיג. החניכים יכירו שני סוגי מנהיגים: הראשון הוא "מנהיג מבחוץ" - אדם שמעצם תפקידו הופך למנהיג (ראש ממשלה, שופט וכדומה), והשני הוא "מנהיג מבפנים" - אדם שהופך למנהיג בשל תכונותיו ואישיותו, לאו דווקא בגלל תפקידו. החניכים יבינו שלעיתים כוח השפעתו של "מנהיג מבפנים" גדול ומשמעותי יותר מזה של "מנהיג מבחוץ". מתוך כך החניכים יבינו כי גם אנחנו, הקטנים, מסוגלים להנהיג את סביבתנו.

פעולה ב': חיבור המנהיג לציבור

החניכים יבינו שכדי להיות מנהיג אמיתי על המנהיג להיות מחובר וקשוב לציבור המונהגים. נסביר כי הדבר נכון טכנית, שכן המונהגים לא ירצו ללכת אחרי מנהיג מנותק, אך בעיקר מהותית - מנהיג מוגדר ככזה בגלל הציבור שהוא מנהיג.

פעולה ג': רצון המנהיג מול רצון העם

החניכים ייפגשו עם דילמות של מנהיגים אשר נתקלים במצבים בהם דעתם סותרת את דעת המונהגים. החניכים יראו כי על אף שהבינו בפעולה הקודמת שהמנהיג חייב להיות מחובר לציבור, ישנם מקרים שבהם מפאת אחריותו לציבור שלם הוא נאלץ לפעול על פי החלטתו גם אם היא נוגדת את זו של הציבור.

פעולה ד': לקחת אחריות

מטרת הפעולה היא לסכם את המערך ולהוריד אותו אל החיים המעשיים של החניכים. החניכים יבינו את ההבדל בין אשמה לאחריות, יכירו בחשיבות של לקיחת אחריות על החברה שלנו ויחשבו באילו תחומים אנחנו יכולים להשפיע וכיצד.

רציונל מערך מדינה וממשלה

הרקע לבחירה בנושא:

תוכנית העקירה היוותה סטירת לחי לציבור התומך בהתיישבות בגוש קטיף בכלל, ולמתיישבים עצמם בפרט. אריאל שרון, ראש הממשלה דאז, הוביל את תהליך העקירה בניגוד לדרכו המוכרת כאחד מתומכי ההתיישבות הגדולים ביותר. ממשלת ישראל היא זו ששלחה את המתיישבים לגור בגוש קטיף בשנת 1968, כחלוצים אשר ידאגו לביטחון המדינה. במשך שנים ספגו המתיישבים התקפות טרור, חיו בצל האינתיפאדה ובאיום ביטחוני יומיומי, אך בתחושה שהם שליחיו של עם ישראל. שינוי העמדה הפתאומי של אריאל שרון נחווה כבגידה של ממשלת ישראל בציבור שהיא שלחה לגוש קטיף. המתיישבים סבלו מיחס מזלזל, פוגע ועוין של גורמים שונים בממשלה. כך לדוגמה, הבטיח אריאל שרון לכבד את החלטת מתפקדי הליכוד במשאל בנוגע לתוכנית העקירה. המתיישבים השקיעו מאמצים רבים במשאל, הצבעה שאכן הכריעה נגד התוכנית, אך אריאל שרון לא עמד מאחורי הבטחתו. נוסף על כך, הזרוע שביצעה למעשה את תוכנית העקירה הייתה צה"ל - אולי הגוף המזוהה יותר מכול עם מדינת ישראל.

יתר על כן, ספקות רבים התעוררו ביחס להגדרת המדינה כ"ראשית צמיחת גאולתנו". מתנגדים רבים של העקירה, וביניהם בני נוער דתיים, שאלו: האם יש בעובדה שהעקירה יצאה אל הפועל כדי להעיד שמדינת ישראל אינה נמצאת בתהליך של גאולה? כיצד ייתכן שהמדינה בוגדת בערכים שהם כה יקרים ליהדות? האם מדינה כזו יכולה להיחשב לגאולה?

לדוגמה, זוהי שאלה שהופנתה לרב שלמה אבינר על ידי כמה מנערי גוש קטיף: "כיצד ניתן להמשיך לשתף פעולה עם המדינה? הרי היא נלחמת נגד התורה בכל החזיתות... מדינה שלא רוצה להיות יהודית אינה בדיוק 'ראשית צמיחת גאולתנו'?!".

מטרה כללית:

המערך מבקש לבחון את חשיבות המדינה ואת חשיבות הממשלה, דווקא לאור ההתבוננות באירועי העקירה. מתוך כך, נבקש להקנות לחניכים כלי לחיים אשר ילמד אותם להבדיל בין כלי (הממשלה) לבין מהות (המדינה) בסיטואציות שונות בחיי היומיום שלהם.

בתחילת המערך החניכים יבחנו באופן תיאורטי את חשיבות המדינה והממשלה. לאחר מכן הם יחוו חוויה של בגידה, ומתוכה ייצאו להבחנה בין כלי למהות.

לשם כך, מראשית המערך ננסה ליצור אצל החניכים סמל שיוכלו להזדהות איתו. סמל זה ישמש אותנו בהמשך המערך כדי להמחיש לחניכים את התחושות שרווחו בקרב מתנגדי העקירה כלפי הממסד.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

הרב צבי יהודה הגדיר את מדינת ישראל כ"התממשות חזון הנביאים". הנבואות המבשרות כי עם ישראל יחזור לארצו ותשוב קוממיות ישראל, מתבטאות כולן בהקמת המדינה כגוף שבו עם ישראל הוא הריבון לחייו ולמעשיו, והוא שמחליט את סדרי התנהלותו הפנימים והחיצוניים, הרוחניים והמעשיים. מאידך, יש הרבה לאן להתקדם בבניית מדינה שלמה, מדינה שתייצג באופן שלם את תפיסת היהדות. בתוך הפער הזה אנו מצויים, ותפקידנו הוא לזכור את שני הצדדים – ישראל שחטא הוא עדיין ישראל ואיננו מוותרים עליו, אך איננו משלימים עם כך שהוא חוטא. נוכיח את מדינתנו על הדברים שעליה נתקן, אך נזכור כי היא היא התממשות חזון הנביאים, ועל כך נודה לה' בשיר והלל.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': מדינה

החניכים יבררו מהו החוזק האידיאולוגי של המדינה, כלומר מתוקף אילו רעיונות המדינה קמה. בשלב הראשון החניכים

יבחנו שאלה זו מתוך עיניים חילוניות ויבדקו האם הרעיונות האלו עדיין רלוונטיים. בשלב השני החניכים יבחנו את השאלה בעיניים דתיות. החניכים יבינו כי ריבונות יהודית בארץ ישראל היא הדרך היחידה של עם ישראל להגשים את מטרתו - לתקן עולם במלכות שד-י. לאחר הבנה זו החניכים נשאל: הכוח העומד מאחורי המדינה? החניכים יבינו כי קבוצה אמיתית היא רק זו שהפרטים השייכים אליה מאמינים ברעיונות שהיא מייצגת.

פעולה ב': ממשלה

בפעולה זו החניכים יבררו מדוע יש צורך בממשלה ומה חשיבותה, ולשם כך יחוו את הצורך במוביל אשר מנהיג את הקבוצה ביעילות לעבר הגשמת מטרותיה. החניכים ייחשפו לסוגי מנהיגות שונים: דיקטטוריים ודמוקרטיים, ומתוך כך יבינו מהי ממשלת ישראל וידונו במטרתה העיקרית.

פעולה ג': חוויית הפער

פעולה זו נושאת אופן חווייתי ומבקשת להעביר את הדיון התיאורטי בחשיבות המדינה והממשלה אל המישור הרגשי שלו, כדי שלאחר מכן הדיון השכלי יהיה אמיתי יותר וחזק יותר. מטרת פעולה זו היא לגרום לחניכים לחוות 'בקטן' תחושות דומות לאלו שחווה הציבור שנאבק בתוכנית העקירה: כעס, נבגדות, חוסר הערכה, השפלה, זלזול ועוד. החניכים יתמודדו עם הגורמים לאותן תחושות וינסו למצוא להם פתרונות. חוויה זו תיעשה דרך שיתוף גורמים שונים בסניף, אשר יבטלו מושג כלשהו שהקבוצה מזדהה איתו - הסמל שנוצר בתחילת המערך, פעילות או אחריות קבועה של הקבוצה בסניף וכדומה.

פעולה ד': כלי ומהות

בפעולה זו החניכים ילמדו על ההבדל שבין כלי (אמצעי) למהות (מטרה). החניכים ירכשו כלים מעשיים לזיהוי המהות במצבים שונים בחייהם, ומתוך כך יבחנו את המושגים שעליהם דובר בפעולות הקודמות: מדינה וממשלה. החניכים ייחשפו למטרתה של הפעולה הקודמת וישליכו אותה אל הרגשת הציבור שהתנגד לעקירה כלפי הממשלה והמדינה. מתוך כך החניכים יעמדו על ערכה העצמי של המדינה, ראשית צמיחת גאולתנו.

היחס למדינת ישראל

הרב ש' יוסף וייצמן, תשס"ה

ביש מלבר וטיב מלגיו.

מה היחס שלנו לתנועה החילונית? במקומות רבים התייחס הרב קוק לדור שכפר באמונה ובקודש. הרב קוק ביאר שעזיבת הקודש בדור אחרון אינה דומה לשאר מרידות, כיוון שהיא לא נבעה מריקבון פנימי. על כך הובאו דברי הזוהר שמתווה לנו גישה. בדרך כלל, אנו יכולים ללמוד מהחוץ על הפנים, מהמעשים על הלבבות. אולם בדור אחרון יהיה פער עצום בין הפנים לחוץ. החוץ המקולקל לא יעיד על מה שבפנים. יש סיבוך מיוחד בדור אחרון, שלמרות שבאופן פנימי יש רצון להיות קשורים אל הטוב ואל הקודש - בפועל יש הסתבכות, ופועלים בחוץ כנגד הפנים. יש תופעה שבה הדור לא מצליח להיות מה שהוא באמת בפנים.

הרב הרחיב תופעה זו בעיקר בנוגע לעזיבת הקודש והאמונה. הכפירה לא נבעה ממידות מושחתות וגסות רוח. הרב ביאר שגם התופעה הנוראית של "חוצפא יסגי", העומדת כשורש לכל התופעות הנוראיות שהוזכרו במשנה בסוטה, לא נובעת מכוחות רוע. החוצפה כופרת בקודש משום שהיא אינה מוכנה לקבל קודש מצומצם, קודש שסותר את רעננות החיים וכלליותם.

הרב הוכיח את שיטתו מכך שהתנועה החילונית מגלה כוחות גדולים בנושא הלאומי. התנועה החילונית מוסרת עצמה לבניין האומה.

כבר בזמנו צפה הרב שלתנועה הלאומית החילונית לא יהיה טווח נשימה ארוך. התנועה כתנועה עלולה להוביל את עצמה למקומות שיכרתו את היסודות שעליהם היא נבנתה, ואז היא עומדת להיהפך לתנועה המתנגדת לרעיון הלאומי.

מה היחס שלנו אליה עתה?

ראשית, אנו חייבים להציג את המציאות כמות שהיא. אי אפשר לומר על רוב עם ישראל שהוא בוגד ברעיון הלאומי. רוב עם ישראל עדיין מאמין, אוהב את האומה ורוצה בבניינה ובהצלחתה, וגם מוכן לפעול לשם כך. יש קבוצה קטנה יותר אשר מעמידה אל מול הרעיון הלאומי רעיון אוניברסלי, ובשמו רוצה לבטל את ייחודם

של ישראל. בהשפעתם, הם מובילים את האומה למקומות נוראיים. עיקר המאבק הוא בין האידיאולוגיה הלאומית שבסיסה עתה בקודש, לבין האידיאולוגיה המנותקת מן הקודש ומעדיפה את הערכים האנושיים על פני הערכים הישראליים.

הכפירה באמונה ובערכים מוחלטים באה יחד עם תופעה נוספת. חזרתנו לארץ חייבה לחזור אל הברכה והשפע החומריים שיש בארץ. במקומות רבים מבאר הרב שהחזרה אל החומר אינה ירידה, אלא יש בבסיסה עלייה גדולה. עם ישראל הגיע למשימה חדשה. בניגוד למציאות הגלותית, בה היה במפגש עם החומר לאיים על המדרגה הרוחנית של העם, עתה אנו נקראים להיפגש עם החומר. עתה צריך לבנות קומה יהודית רוחנית שתגאל לא רק את העולם הבא, אלא גם את העולם הזה.

אלפיים שנות גלות הכשירו אותנו למשימה זו. אולם המעבר מחיי הגלות לחיי ארץ ישראל אינו מעבר פשוט, והוא מלווה במשבר שנולד כתוצאה מנטייה מרובה לצד החומרי. בכדי לבנות את הקומה העליונה הזאת בעם ישראל, היה צורך לנטוע בלב האומה את החיבה גם לחיי העולם הזה. כאן יכולה להיות נקודה שבה עם ישראל מאבד את האיזון והחיבור שבין הקודש לחול.

ממצב שבו החומר הוא מחייה, מבריא ומעורר כוחות נפש עדינים, יכול המפגש עם החומר להיות מפגש משכר ומציף, ולהפוך את האדם לאדם גס ואגואיסט שאינו יכול לראות מה שמעבר לארבע אמותיו.

השילוב של התרבות המערבית שנטלה את יסוד האמת מן החיים, וכמו שחז"ל תיארו "והאמת תהיה נעדרת", יחד עם המפגש עם הברכה והשפע שמעמיד את הנאות החיים בלב חיוניותו של האדם – הוא שילוב מסובך. האדם החומרי מושפע מהרגע ומתחושת העכשיו. כשנוטלים ממנו את האמונה בערכים מוחלטים, אזי הוא מוכרע ומובס מכוח חשבונות קטנים ורגעיים. אי אפשר לצפות מתרבות זו לעמוד אל מול הגרעין הפנימי ששוטף אותו השכם והערב ברעיונות של חופש ודמוקרטיה אל מול האמת הפנימית הלאומית היהודית שנמצאת בתוך תוכו.

אם כן, כלפי רוב העם ממשיך להיות היחס כפי שייסד מרן הרב. גם לגבי מי שהושפע מרעיונות הגויים והשמאל ניתן להתבונן עליו כתינוק שנשבה, תינוק שנשבה בערכי החופש המדומה של דת הדמוקרטיה, ועוד יותר מכך – תינוק שנשבה בעולם החומר שנהפך מעולם שיש בו עוצמות חיים לעולם חומרני, נהנתני, גס ואגואיסטי.

אנו עושים חלוקה מהותית בין המדינה לבין מוסדות השלטון. השלטון מתחלף. יש שלטון שעושה יותר מצוות ויש שעושה יותר עבירות, אך המדינה היא מציאות אלוקית נצחית.

יש להעמיק עוד את ההתבוננות, ולומר שכשם שלגבי עזיבת הקודש הסביר מרן הרב שהדבר נבע מכך שנבנתה נפש שלא יכלה לקבל את הקודש המצומצם והגלותי, והמחשבה שהקודש סותר את החול והחיים הביאה למרידה בקודש, כך גם בנוגע לרעיון הלאומי – הפניית העורף ללאומיות נובעת מכך שהנפש החופשית והכללית אינה יכולה לקבל את הרעיון הלאומי, שללא העמקה ושייכות אל הקודש נראה כסותר רעיונות או צרכים אחרים הקיימים בנפש. יש שמפנים עורף ללאומיות משום שהם תופסים את הלאומיות כרוח הסותרת את החופש, את המוסריות ואת האנושיות. אולם, נראה שיש כאן לא רק הפניית עורף לרעיון הלאומי, אלא הפניית עורף לכל אידיאל שמחייב התגייסות והתמסרות מצד הפרט. התרבות המערבית נטלה את היסוד האידיאליסטי מהמציאות.

ודאי שזה משליך על מדיניות הפנים והחוץ שלנו. במקום לראות בקשר עם האמריקנים נכס לאומי ודבר שצריך להשקיע בו אנרגיות, יש להתנתק כמה שיותר מהם ומתרבותם. השורשים של הנפילה התרבותית–ערכית נובעים מהקשר ומהתלות שלנו בתרבות האמריקנית, שהיא תרבות ששורשה כפירה, נהנתנות, קידוש הפרט והנאת הרגע, קידוש הכסף והחומר. רק מי שמלא אמונה מכיר בכך שהמבצע העיקרי שהיה צריך לעשות אינו מבצע התנתקות מהארץ, אלא מבצע התנתקות מהאמריקנים. עיקר ההתנתקות היא בצד התרבותי, אולם התלות התרבותית קשורה לתלות הכלכלית. צריך להגביר את עצמאותנו ולבסס את הקשר עם האמריקנים על בסיס אינטרסים מקומיים, ולא על בסיס שותפות וכריתת ברית של מדינת חסות.

בנוגע למדיניות הפנים, יש לשנות את סדר היום הלאומי. עתה, בראש סדר היום הלאומי ניצבת שאלת הביטחון. שאלת הביטחון מציבה את הדאגה לחיים הקיומיים של הפרטים בראש סדר הערכים. אנו חייבים להעביר לראש סדר העדיפויות את הרעיון הציוני, שהוא לבנות חברה יהודית המושתתת על אדני המוסר היהודי, מדינה העוסקת בהמשך מימוש הרעיון הציוני, בעלייה, בהטבה לחברה ובהתיישבות. שאלת הביטחון, שמבחינת האמת אין לה פיתרון מדיני אמיתי, צריכה להידחק למקום נמוך יותר בסדר הקדימויות הלאומי. כשם שלמרות שיש תאונות דרכים לא נהפך נושא זה לנושא הראשון בסדר היום הלאומי, כך גם ביחס לבעיות הביטחון. המשרדים החשובים ביותר צריכים להיות משרדי הפנים, החינוך, העלייה והשיכון, ולא משרד הביטחון.

על כל פנים, אנו נמצאים במצב חדש, בו התנועה שלא רואה את עיקר מעיינה בהמשך מימוש הרעיון הציוני היא בעלת השפעה גדולה על העם, והיא במידה רבה הרוח השולטת ברוב מערכות השלטון. ודאי שאנו נמצאים במצב מסובך יותר. לא רק שאי אפשר לסמוך על המדינה בענייני הקודש, אי אפשר לסמוך על המדינה בצדדים הלאומיים, כלומר בדברים שהם עיקר תפקידה.

למרות ריבוי ההופעה ההרסנית, אנו עדיין אוחזים בזוהר ואומרים שהיא לא נובעת מריקבון עמוק. מבפנים, הנפש היא טובה וראויה לגאולה (ייתכן שדווקא הנפילה החיצונית היא השלב שממנו אין דרך ירידה ומכאן רק ניתן לעלות).

מלחמת תרבות לנו, מלחמה על החיים ועל המוות, אולם מלחמתנו אינה מלחמה עם רשעים. מלחמתנו היא עם אנשים מסובכים, שבפועל גוררים את האומה לעשיית מעשים נוראיים, מעשים שיש בהם הרס עצמי.

ודאי שיש רבים במערכת השלטונית שיש להם מידות מקולקלות, שהם אנשים גסים או שיש להם אינטרסים. הם מנצלים את החלל הערכי שנוצר ועולים בסולם הפיקוד השלטוני, כשעלייתם מעמיקה את אי האמון ביושר שיש במערכות השלטון.

יש רבים שהם בחינת דואג ואחיתופל, שנצמדו למלכות שאול ודרדרו את המלכות למקומות שייתכן ששאול בעצמו לא רצה להיות בהם. הם דאגו שהרוח הרעה תחלחל לכל מערכות השלטון, וכנגד ה"דואגים" האלו יש להילחם מלחמת חורמה. יש כאלו שהם במערכות השלטון, והם נשארו להיות בחינת יהונתן שאהב את דוד ורצה בטובתו.

תפילה לשלום המדינה

האם נמשיך לומר תפילה לשלום המדינה?

שאלה זו עלתה לאחר חתימת הסכם אוסלו על ידי ממשלת מיעוט. יש צדדים שבהם הסכם אוסלו חמור יותר. שם הייתה התשתית להצדקת הטענה הפלשתינאית למדינה עצמאית. אולם, יש צדדים שבהם החורבן שעברנו עכשיו נוראי יותר. עתה, שברו את כל ערכי ההתיישבות והציונות. לא רק בגדו בארץ, אלא הפרו את הערבות ההדדית הבסיסית בתוך האומה. ציבור גדול היה מוכן לקחת על עצמו במסירות נפש את המשימה ההתיישבותית, ובאו אנשים גאוותנים רעי לב ובזדון לבם הרסו והחריבו.

אנו עושים חלוקה מהותית בין המדינה לבין מוסדות השלטון. השלטון מתחלף. יש שלטון שעושה יותר מצוות ויש שעושה יותר עבירות, אך המדינה היא מציאות אלוקית נצחית. זאת אמונתנו. הקב"ה נמצא איתנו בתוך טומאתנו. ההלל שאנו נאמר הוא לא רק על תחיית הארץ ותחיית האומה בארץ לאחר שנות גלות ארוכות, אלא אנו נאמר הלל גם על המדינה ועל הריבונות היהודית. כל זמן שיש ריבונות יהודית על חלקים מארץ ישראל אנו נאמר את ההלל דווקא בה' באייר, ביום שבו התממשה הריבונות היהודית בפועל. אנו נמשיך להתפלל להמשך מציאותה ולהמשך פיתוחה של מדינת ישראל. ריבונות יהודית היא שהופכת את האומה מקבוצת פרטים לאומה אחת, שבטוב וברע הקב"ה מתייחס אליה כאומתו, שבטוב או ברע הגויים מתייחסים אליה כאל בניו של הקב"ה. מבחינת הגויים, הנוכחות האלוקית מתגלה בכינוס היהודי המתחדש בארץ ישראל. הגויים שנלחמים במדינת ישראל באים "על ה' ועל משיחו", והם "מבינים עניין".

המעבר מחיי השלוה לחיי ארץ ישראל אינו מעבר פשוט, והוא מלווה במשבר שנלד כתוצאה מנטייה מרובה לצד החומרי. בכדי לבנות את הקומה העליונה הצאת בעם ישראל, היה צורך לנטוע בלב האומה את החיבה עם לחיי העולם הזה. כאן יכולה להיות נקודה שבה עם ישראל מאבד את האיזון והחיבור שבין הקודש לחול

בנוגע לתפילה על "ראשיה, שריה ויועציה": ודאי שעיקר תפילתנו היא שכאשר יש שלטון שפושע בייעודו העיקרי, שלטון מושחת מבחינה מוסרית ולאומית, אנו רוצים שיתחלף וירד מהנהגת האומה. שלטון שגרם להרס ההתיישבות בגד במשימה העיקרית שלשמה נולדה מדינת ישראל – קיבוץ גלויות והתיישבות בארץ, ואין לו זכות שלטון. על כך אנו מתפללים שלוש פעמים בכל יום "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה".

על דרך זו, יש שהורו שכלפי שלטון רע אנו יכולים רק להתפלל שהקב"ה יחליף את הממשלה ויעמיד בראשה אנשים ראויים. מי שממשיך לומר "שלח אורך ואמיתך לראשיה שריה ויועציה" כנראה לא מזועזע מהפשע שנעשה. אולם, יש שאמרו שבתפילה לשלום המדינה תוקן נוסח תפילה שבה אנו מבקשים על שלטון, שכל עוד שהוא נמצא וקיים ומתפקד יעשה דברים ראויים. אנו מתחננים שהקב"ה ישלח אורו להחלטות הממשלה הרעה הזו, וכפי מה שאנו יודעים שהקב"ה שוכן איתנו גם בתוך טומאתנו. אפילו על ממשלת מעבר שעומדת לסיים את תפקידה אנו מתפללים שכל עוד יש החלטות ממשלה – לא יצאו מתחת ידיה תקלות. אם חס וחלילה יהיה מצב חירום, אנו מתפללים שתיפולנה החלטות ראויות. אנו מתפללים שאם יהיה פיגוע טרור – תהיה סייעתא דשמיא לשב"כ ולכוחות הביטחון לקבל החלטות נכונות. אנו מתפללים שבכל המצב הנוראי ייכנס הקב"ה ויגלגל דברים שכתוצאה מהם יבנו יישובים חדשים לאחינו המגורשים. "שלך אורך ואמיתך" אינה תפילה לאריכות חיים.

עוד יש להוסיף, שלמרות שבדרך כלל אנו לא מתפללים על ניסים, אלא על הדבר הטבעי שנראה עולה מהמציאות, כאן יש מקום להתפלל על חזרה בתשובה של מערכות השלטון. הרי אנו עדיין במצב שמערכות

השלטון נמצאות ביד הציונות החילונית. גם אם יוחלף השלטון, יש חשש סביר שהמחלה של עזיבת הרעיון הלאומי עדיין תקנן בהם. אם כן, אנו מתפללים שיבוא זמן והציונות האמונית היא זו שתהיה בהנהגת המדינה. אנו נזכרים בדברי הגר"א, שכתב שיש להתפלל על משיח בן יוסף שלא ימות. הגר"א הבטיח שכך יהיה, ואנו מתפללים שהבטחת הגר"א תתקיים.

כשיש אדם חולה עם גידול, ואנו מתפללים בעבורו, אנו מתפללים שרק החלקים הבריאים בגופו יתחזקו, ודווקא הצדדים ההרסניים ייכרתו. אנו לא נותנים הוראות מדויקות לקב"ה כיצד להבריא את החולה. הקב"ה יודע בדיוק את מלאכתו, ואנו יכולים לסמוך עליו שידע כיצד ולמי לחלק את האור שלו. אנו מתפללים – החזירם בתשובה והביאם לדרך ישרה.

סיפרו לי שלאחר הסכם אוסלו, בשעת אמירת תפילה לשלום המדינה בישיבת מרכז הרב, הגאון הרב ישראלי התיישב ודפק על הסטנדר שלפניו. ניגש אליו הגבאי, ושאל אותו האם להימנע מלומר תפילה לשלום המדינה. ענה לו הרב: כך הוא הסדר. צריך לומר תפילה לשלום המדינה, וצריך שמישהו ידפוק. כך זה נמשך שבועיים...

רציונל מערך חקלאות

הרקע לבחירה בנושא:

רבים מהמתיישבים בגוש קטיף עסקו בחקלאות. 4,525 דונם של חממות היו בגוש, על אף שתנאי השטח והאקלים נראו כלא מתאימים לחקלאות, וכשהמתיישבים הראשונים הגיעו לאזור רובו ככולו היה שומם וצחיח. הבחירה לעסוק בחקלאות נבעה מערכים תורניים, לאומיים ואנושיים פשוטים. כך אמר הרב קמינצקי:

ההתיישבות בחבל עזה היא בבואה של חיים יהודיים שלמים, של תורה ועבודה ממש. אזור שמצד אחד יש בו אנשי יצירה, עשייה ועמל, אזור שלמרות כל הקשיים בתחום החקלאות, הבעיות הביטחוניות, קשיים בהעסקת פועלים וכו' מייצא ברבע מיליארד שקל בשנה! אזור המוביל ביצוא של עגבניות שרי, תבלינים, ירקות אורגניים, ירקות עלים ללא חרקים, צמחי גרניום... (www.katif.net, 24.4.04)

כלומר, מתיישבי גוש קטיף הגשימו בעשר אצבעותיהם את אידיאל הקודש והחול על ידי העבודה שממנה התפרנסו. הם עשו זאת בפשטות, ביום יום.

כשמדינת ישראל החליטה לסגת באופן חד צדדי מגוש קטיף ולעקור את היישובים הפורחים בה על חממותיהם, שדותיהם ויבולם היא זנחה גם את ערך החקלאות.

מטרה כללית:

כמי שחיים בעידן טכנולוגי מפותח, קשה לנו להרגיש קשורים לאדמה ולעבודתה. יש מאיתנו שאף רוחשים בוז לעבודת החקלאות - בין אם מתוך חשיבה שזו עבודה פשוטה, ובין אם מתוך חוסר הבנה של חשיבותה.

המערך מבקש לבחון את אידיאל החקלאות ואת הערכים הנלווים אליו מתוך התבוננות במעשיהם של יושבי גוש קטיף לפני העקירה ואחריה, מתוך הכרה בכך שזכינו להיות חלק בדור של גאולה, דור הנדרש לחבר בין קודש לחול.

החניכים יכירו את עולם החקלאות הפורח שהיה בגוש קטיף, אשר משמעותי מאוד גם כיום ביישוביהם החדשים של העקורים. כמו כן החניכים ייחשפו לערכים ולדילמות שונים שבאים לידי ביטוי בעבודת האדמה, אך קשורים גם לתחומים רבים בחייהם היומיומיים של בני הנוער בדור זה.

בתחילה נעסוק בחקלאות מתוך התבוננות בסוגיית קודש וחול, ולאחר מכן נעסוק בהיבטים שונים של אידיאל החקלאות אשר רלוונטיים לבני נוער הגדלים בדור זה: אמונה, סבלנות ועמל.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

חזון התנועה הוא לבנות "חברה המגשימה את הצו האלוקי של ממלכת כוהנים בארץ ישראל". כלומר, לחנך לחיים של קודש וחול מתוך הכרה בכך שזהו התפקיד של דורות החזרה לארץ ישראל. מתוך כך נבקש להעמיק את ההבנה של חניכי התנועה באידיאל הגדול של קידוש החול אשר מתיישבי גוש קטיף מימשו אותו בחיי היום יום, וכחלק מכך עסקו בחקלאות והשקיעו בה את כל מרצם.

מבנה המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': קודש וחול

החניכים יבררו את סוגיית הקודש והחול בדורנו, דור החזרה לארץ ולכל תחומי החיים, בדגש על עולם החקלאות הפורח שהיה בגוש קטיף. האם עשייה משמעותית היא רק בתחומי הקודש? מהו ערכו של חקלאי, שופט וכו' לעומת רב ומורה? מה אעשה אם אני מוכשר בתחומי חול? האם מותר לי להתכחש לכישרונותיי?

פעולה ב': ארץ האמונה

החקלאי זורע ומשקיע בעבודתו, ולמעשה לאורך זמן רב הוא לא יודע האם יזכה לראות גידולים. מה שמניע את החקלאי הוא אמונה שיש ערך לעבודתו. אנו חיים חיי אמונה בריבונו של עולם בכל תחום, ומאמינים שדרכנו, דרך התורה עם כל הכלול בה, היא הנכונה. אך מה קורה בשעת משבר, כשהמציאות לא תואמת את ציפיותינו? מה הניע את מגורשי גוש קטיף לבנות חיים חדשים לאחר העקירה? עד היכן מגעת האמונה ומה היא כוללת?

פעולה ג': מיידיות ועמל

עבודת אדמה היא תחום הדורש עמל וסבלנות. אדם יכול לטרוח עונה שלמה בלי לדעת אם יראה ברכה בעמלו, ואם יראנה – זקוק הוא להרבה אמונה וסבלנות עד שתגיע, וכמובן שחייב הוא לעמול ללא לאות. בדורנו התקצרו תהליכים רבים בזכות ההתפתחות הטכנולוגית, אך האם השינוי בהכרח חיובי? היכן אנו עומדים מול העמל בדור שבו הכול מיידי? האם יש ערך בעמל עצמו?

פעולה ד': חקלאות גם כיום - האומנם?

בפעולה זו החניכים יתמודדו עם השאלה האם ערך החקלאות רלוונטי גם כיום, כאשר ניתן לייבא ירקות ופירות מארצות אחרות, כאשר הארץ כבר אינה שוממה ואילו ההשקעה בחקלאות דורשת כספים רבים מתקציב המדינה. בפעולה זו החניכים יקבלו תמונה כללית ומסכמת על התהליך שעברו בנושא החקלאות וגוש קטיף.

החקלאות – ערך או פרנסה

הרב אליעזר אביגר

עמל לעומת כסף קל

בשנים האחרונות נמצאת החקלאות בארץ ישראל בבעיה קשה מאוד. מהיותה אחד מראשי החץ בגאווה הלאומית, הפכה החקלאות לעבודה בזויה. החקלאים מנסים להסב את עבודתם לעבודות רציניות יותר. החקלאות נקראת היום בפי רבים בארץ "עבודה שחורה". כלומר, עבודת כפיים שמשקיעים בה עמל וזיעה רבה, וכמעט שאין אפשרות שיהיו בה רווחים וודאי שלא ניתן להתעשר ממנה. בתקופה שרוצים לעשות "כסף קל", להרוויח כמה שיותר בכמה שפחות עמל וזמן – החקלאות שייכת רק לערבים.

אווירת ה"עכשויזם" הנושבת בארצנו, והרצון לשקט ושלווה עכשיו במחיר נטישת ערכי העבר ושאיפות העתיד, גורמים לשחיטת פרות קדושות אחת לאחת, וגם החקלאות לא נמלטה מתהליך זה. בזמן שבו ראשי המדינה רואים בכל דבר שצריך לעמול עבורו ולהשקיע בו מאמצים ומשאבים – נטל, ולא משנה כלל מה ערכו וחשיבותו, אין ספק שגם החקלאות, על כל בעיותיה, תהווה נטל.

אכן, יש לברר מה ערך יש בעבודת האדמה בכלל ובארץ ישראל בפרט.

הקשר לארץ

הרב קלישר והרב אלקלעי, ממבשרי הציונות, קראו לפני כמאה ועשרים שנה לייסד בארץ ישראל "חברה נושבת ארץ" לנטוע כרמים, מפני ש"עבודת האדמה היא המצווה הראשונה לעולי הגולה" (הרב אלקלעי).

וכל זאת מדוע? מפני שעבודת האדמה מהדקת את הקשר בין העם לבין ארצו. ארץ המולדת חדלה להיות מושג מופשט והופכת לדבר ממשי, כאשר אדמותיה משמשות מקור מחיה ליושבים עליה. במישור הלכתי, אנו נפגשים עם חלקה השני של מצוות ירושת הארץ: "ולא נעזבנה לשממה" (רמב"ן). נצטווינו ליישב את הארץ בכל סוגי ההתיישבות האפשריים: התיישבות חקלאית, המתפרסת על שטחים נרחבים, והתיישבות עירונית, שבדרך כלל היא מרוכזת.

החתם סופר קובע: "העבודה בקרקע היא גופה (=עצמה) מצווה, משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציוותה התורה: "ואספת דגנך"... ואפשר אפילו שאר אומנויות שיש בהם יישוב העולם – הכל בכלל המצווה" (חידושי החת"ס, סוכה דף לו). החתם סופר מבחין בין החקלאות לבין יתר המקצועות ביחס למצוות יישוב הארץ, מפני שהחקלאות יוצרת זיקה עמוקה וקבועה בין עם ישראל לארצו.

בהמשך דבריו מדמה החתם סופר את עבודת האדמה בארץ ישראל למצוות הנחת תפילין, ומוסיף שתלמוד תורה נדחה מפני שניהם באותה מידה. זה מפיץ אור על הנהגתו של בועז, שהיה גדול הדור (על פי חז"ל במדרש רות), והוא "זורה את גורן השעורים לילה". וכי לתלמיד חכם ומנהיג ציבור אין עיסוקים יותר חשובים מזריית שעורים בלילה? אלא, מסביר החתם סופר, בועז רצה לקיים בגופו את מצוות יישוב ארץ ישראל.

בנטיעה יש גם משום הפרחת השממה וגם כלי עזר ראשון במעלה לשלטון ולעצמאות. הצורך להיות תלויים באחרים בדבר כה בסיסי כמו האוכל, מערער את השלטון בארץ

לצערנו, התרופפות הקשר לארץ ישראל גוררת בעקבותיה התרופפות בערך החקלאות. החקלאות קושרת את האדם והאומה למקום אחד.

בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים ובארם נחור, ראה אותם אוכלים ושותים ופוחזים. אמר: הלוואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת. וכיוון שהגיע לסולמה של צור (=גבולה הצפוני של ארץ ישראל) ראה אותם עוסקים בניכוש בשעת הניכוש, עידור בשעת העידור. אמר: הלוואי יהיה חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה: "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (בראשית רבה לט, ח).

עצמאות

הצורך הראשוני לכל אדם ואומה בכדי לחיות הוא האוכל. החקלאות מספקת לאדם את מזונו וחלק מבגדיו. לולא החקלאות לא היו בני האדם יכולים להתקיים אלא בקבוצות קטנות של ציידים ודייגים. החקלאות היא שעיצבה את התפתחותה של התרבות האנושית ותפקיד חשוב לה בשיפור רווחתו ובריאותו של האדם.

אומה שחסרה את הבסיס החקלאי הזה, חסרה היא את מקור חייה הפיזיים והיא הופכת להיות תלויה בחסדי אחרים. כך היה, למשל, עם ברית המועצות בשנים בהם הייתה מעצמה אדירה ובגלל מחסור בחיטה הייתה תמיד בחשש שמא תורה ארצות הברית להפסיק את משלוחי חיטה אליה. "כי תבואו אל הארץ – ונטעתם" – יש בנטיעה משום מצוות יישוב הארץ בגלל שהיא כוללת שני דברים: שלטון ישראל בארץ והפרחת השממה. כך הם דברי הרמב"ן: "שנצטווינו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתעלה לאבותינו, אברהם יצחק ויעקב, ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה" (הוספות לספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ד').

בנטיעה יש גם משום הפרחת השממה וגם כלי עזר ראשון במעלה לשלטון ולעצמאות. הצורך להיות תלויים באחרים בדבר כה בסיסי כמו האוכל, מערער את השלטון בארץ.

ומצינו שרבי ינאי נטע ארבע מאות כרמים – משום יישוב ארץ ישראל (על פי שיטה מקובצת, בבא בתרא יד ע"א).

הנטייה לתלות את יהבנו הכלכלי והביטחוני באחרים מקורה בבית המדרש הגלותי, ומסוכנת היא, משום שעלולה לגרום לגלות עקב חוסר עצמאות.

מתחילת ברייתו של עולם, לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, דכתיב "ויטע ה' אלוקים גן בעדן", אף אתם, כשתיכנסו לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה (ויקרא רבה כה, ג).

זהו הבסיס הראשוני, ההתחלה להפרחת השממה בארץ ישראל ולהקמת תשתית יסודית לקיום עם ישראל בארצו.

השראת השכינה

לחקלאות ולפירותיה בארץ ישראל יש ערך מיוחד במינו, שאינו קיים בשום אומה וארץ. החקלאות בארץ ישראל קשורה למרכז הרוחני הפנימי ביותר של עם ישראל. כך, למשל, כל חגי ישראל קשורים לחקלאות: חג האסיף, חג הקציר וחג האביב. כשהקב"ה אומר ליצחק: "שכן בארץ" (בראשית כו, ב) ואל תרד מצרימה, מבארים חז"ל: "עשה שכונה בארץ ישראל, הווי נוטע, הווי זורע, הווי נציב. דבר אחר: שכון את השכינה בארץ" (בראשית רבה סד ג). גם דוד המלך אומר: "בטח בה' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אמונה" (תהילים לז, ג), ומבארים חז"ל: "עשה שכונה של ארץ, הווי זורע, הווי נוטע... וראה אמונה – ראה אמונתן של אבות" (תנחומא פרשת ראה, יא). יש קשר ישיר בין השראת השכינה בארץ לזריעה ונטיעה.

בעוד שבכל העולם קיימת התפיסה הרואה קרע בין הצד המוחשי שבחיים לבין הצד הרוחני, כביכול סתירה בין חיי קודש וחיי חול; תפקידם של ישראל, לעומת זאת, לבשר את האחדות בעולם. "כוונת התורה

להחדיר רוחניות לתוך חיי העולם הזה... לתכלית זו ניתנה לנו ארץ ישראל, שנחיה כאן חיים מלאים של נטיעה וזריעה ועבודה ברוכה, תוך קרבת אלוקים ונועם ה' עלינו כל הימים" (הרב וולבה, 'בין ששת לעשור').

אם כן, ההתאמה שבין הארץ לאומה היא בתכונה של קידוש החיים כולם. ומרכז קידוש החיים הוא בקשר שבין העם והארץ, בזריעתה, בחרישתה ובעבודתה של הארץ.

ממילא ברור שאין ראוי שהארץ, ארץ ישראל, תוציא פירותיה בשעה שישראל גולים מארצם. אין זה נובע מתוך צרות עין, אלא מתוך הבנה שמעלת פירות הארץ וערכה של עבודת האדמה בארץ הן הוצאת פירות בקדושה, קידוש החיים הטבעיים בעולם הזה, וזה יכול להיעשות רק על ידי ישראל. ואכן, יודעים אנו שארץ ישראל הייתה חרבה ומלאת ביצות במשך אלפיים שנות הגלות, וכל הניסיונות להפריחה ולגאלה משממותה – נכשלו, עד שהחל עם ישראל לשוב אליה.

קדושת עבודת האדמה וערכם הגדול של פירות הארץ היא הבשורה ההפוכה לחומרנות העכשווית. תפקידם של ישראל מתגלה על ידי נטיעה בקדושה. "הנך יפה רעייתי, הנך יפה... – בנטיעה" (שיר השירים רבה א, טו). עד כדי כך, שאם הייתה נטיעה בתוך ידך ויאמר לך מאן דהו "משיח בא" – קודם נטע את הנטיעה ורק אחר כך צא והקבילו (על פי אבות דרבי נתן). כל זאת משום שעניינם של ישראל והמשיח חד הוא – קדושת החיים כולם, הווי אומר: נטיעת ישראל בארצם.

רציונל מערך מעורבות מול התבדלות

הרקע לבחירת הנושא:

במהלך קבלת ההחלטה על תוכנית העקירה והמאבק נגדה התמודד ציבור המתיישבים עם בעיות שהתעוררו במישורים שונים. אחת ההתמודדויות הכואבות ביותר הייתה מול תגובת האוכלוסייה הכללית לעקירה. היו שהסכימו עם המהלך, היו שהתנגדו לו, אך משני עברי המתרס רווחה האדישות. אדישות להחלטה לפנות חלק מארץ ישראל, אדישות לצערם הכללי והאישי של המתיישבים. מתיישבי גוש קטיף ומתנגדי העקירה הבינו כי מקורה של האדישות, ואפילו של ההסכמה עם המהלך, הוא בריחוק שבין ציבור המתיישבים לשאר אזרחי המדינה. המתיישבים נשלחו מטעם המדינה למשימה חלוצית ואתגרית, ועמדו בה באומץ רב, אך העם כולו לא הלך אחרי המתיישבים ולא התחבר למטרה ולמעשים של יושבי הגוש. על כן, כחלק מהמאבק, החלו המתיישבים לפנות באופן אישי לאנשים ממגזרים שונים במסגרת מבצע "פנים אל פנים". מאות ממתנגדי התוכנית עברו בבתים ויצרו מפגשים כנים עם משפחות ממגזרים שונים.

אך אי אפשר להתגבר על ניכור של שנים בתוך חודשים ספורים. העקירה יצאה אל הפועל, וגם במהלכה ולאחריה המשיכה מרבית האוכלוסייה לא להתעניין בגורל העקורים.

בחשבון הנפש הפנים-מגזרי שנערך לאחר ההתנתקות, הבינו רבים כי חובה להמשיך במגמת ההתנחלות בלבבות, ולא רק במגמת ההתנחלות בשטחי ארץ ישראל. בעקבות כך קמו גרעינים תורניים חדשים, רבים מהעקורים בחרו להתיישב בערים מעורבות ומבצעי "פנים אל פנים" ממשיכים להתקיים גם כיום.

מטרה כללית:

ערך אחדות האומה הוא אחד מהערכים שסביבם ישנה הסכמה רחבה בעם ישראל. פילוג הממלכה לאחר ימי שלמה סימל את תחילת החורבן, ואילו קיבוץ הגלויות הוא אחד מסמליה הברורים של הגאולה. עם זאת, כשנדרש מעבר מהמישור התיאורטי למישור המעשי, מתגלים קשיים רבים במימוש האידיאל. המערך מבקש לתת לחניכים הבנה של החשיבות במעורבות המגזר הדתי-לאומי בכל חלקי החברה הישראלית, יחד עם כלים רעיוניים ומעשיים שיפתחו בפניהם את הקשיים ואת דרכי ההתמודדות בחיים כאלו.

החניכים יבחנו את מקומו של המגזר הדתי-לאומי, ויבינו שיש לו דרך משלו והוא איננו סוג של פשרה בין חרדיות לחילוניות. החניכים יבינו את היתרונות שבריבוי הדעות והמגזרים בעם, ובהמשך יתמודדו עם השאלה: האם, מתי ובאיזו דרך להיות מעורב?

המסר שאיתו נצא לחניכים:

אחד הערכים המשמעותיים ביותר שבאו לידי ביטוי בהתיישבות בגוש קטיף הוא ערבות הדדית. הגוש היה מופת לחברה שמכילה בתוכה את כל חלקי האוכלוסייה בישראל, דתיים וחילוניים, ספרדים ואשכנזים, עולים חדשים וותיקים, אנשי אקדמיה וחקלאים, בחורי ישיבות ומפקדים בכירים. כולם היו שם בגוש, וכולם הצליחו לעבוד יחד ולחיות במטרה משותפת, בחברה מלאת חסד. חברה זו נעקרה, ועמה נעקרו ערכים אלו, ורבים מהם נותרו מיותמים. יתרה מכך, במהלך

העקירה עצמה רוב הציבור בישראל נשאר מנותק, ואפילו לא הביע הזדהות או שותפות באירועים הטראומטיים שחוו עקורי הגוש, דבר שהתבטא בהזנחת הטיפול בהם לתקופה ארוכה.
תפקידנו כמי שרוצים לזכור את הגוש הוא להקים מצבת זיכרון חיה לאותם ערכי שותפות ומעורבות, ערבות הדדית ושיתוף פעולה שהיו מופת לכל מדינת ישראל, ולרפא את השבר והחלל שנוצר בעקבות עקירת המתיישבים.

מבנה המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': מה זה בכלל דתי-לאומי?

בפעולה זו לא נתיימר להקיף את התורה הדתית-לאומית כולה, אלא נתמקד בחזון של הציונות הדתית לקחת חלק בכל תחומי החיים: הקודש והחול, הפרטיים והלאומיים. החניכים ייחשפו לסכנות וליתרונות שיש בבחירה לחיות חיים כאלו.

פעולה ב': האם זה טוב שיש חלוקה בין המגזרים

החניכים יבינו כי ריבוי דעות, ומתוך כך ריבוי מגזרים, הוא חיובי. אין הדבר עומד כנתינת לגיטימציה לדרכה של החרדיות או לדרכה של החילוניות, אלא להבנת הטוב שבקיומן. בכל מגזר ישנם ערכים שהמגזר הדתי-לאומי צריך ללמוד מהם ולהתפתח באמצעותם. אם המגזרים השונים לא יפעלו בדרך שלהם, לא תהיה דרך לקבל מהם את האמת שהם מייצגים.

פעולה ג': דוס פתוח?

החניכים יבינו שדיאלוג איננו הגעה של שני צדדים ריקים המכילים אחד את דעותיו של השני ללא הבחנה, אלא להפך - שני צדדים בעלי מטען מלא ושונה, המגיעים מתוך כבוד ונכונות להקשיב לדעות שונות. החניכים יבינו כי מעורבות בחברה הישראלית אין פירושה ויתור על עמדותיי, אלא דווקא שמירה על גב ערכי ברור ומבוסס.

פעולה ד': בואו נתערב!

בפעולה זו החניכים ילמדו להתבונן על המטרה שמאחורי המעשים. מתוך כך הם יבינו שלעיתים התנהלות שנראית כלפי חוץ כמתבדלת משרתת מטרה של מעורבות וכן להפך.
בנוסף לכך, פעולה זו מבקשת לעורר את החניכים לרצות להיות מעורבים עם מגזרים שונים. זאת מתוך הבנה שהמטרות שלנו משותפות, כולנו דואגים לעם ישראל וכולנו שייכים לבנייתו ולעיצובו.

חשבון נפש שלא עוצר בכתום

שנתיים לאחר בידוק ההינתקות: מה התהליכים שהובילו לכך, וכלפי מי יש לכוון אצבע מאשימה?

עלון בתי הכנסת 'עולם קטן' ערך פאנל מיוחד על ההינתקות – שנתיים לאחור ולפנים. חשבון הנפש הארוך מובא לקראת יום הכיפורים.

משתתפי הפאנל:

הרב אורי שרקי - ראש המחלקה הישראלית במכון מאיר, מתומכי 'מנהיגות יהודית', מרצה ב'ראש יהודי'
עמנואל שילה – עורך העיתון 'בשבע'
חגית ירון – ועד מתיישבי גוש קטיף
ישראל אריאל – 'הלב היהודי', יצהר
רונן שובל – לשעבר דובר 'תא כתום' – ארגון הסטודנטים נגד ההינתקות,
וכיום יו"ר תנועת 'אם תרצו' הפועלת להשבת ערכי הציונות למרכז

במבט לאחור, ועדיין לא ממרחק גדול מדי, על דבר אחד נראה שניתן להסכים – המכה הכמעט אנושה של הגירוש מגוש קטיף עשתה הרבה מאוד לאמירה הדתית-לאומית. מצד אחד זו הולכת ומסתעפת לכל מיני גוונים ודגשים, אך במבט כולל יותר ניתן להצביע על האצה והתפרסות חסרות תקדים בתחומים שלא זכו ליחס חם, אם בכלל, מהציבור הזה.

לאן בדיוק? כמה? באיזה קצב? כאן נראה שהדעות חלוקות מאוד, אבל אם לשפוט לפי הפאנל שהתכנס לפניכם הרי שאפשר בקלות להצביע על מטרה ברורה אחת: להגביר קצב, להרחיב תחומי התעסקות ולשנות את ההתמחות מזמרי ליווי לנותני טון.

אפשר לומר על הציונות הדתית שהיא משיחיסטית, שהיא לוקה לעיתים בגאווה, שהיא לפעמים קצת פחדנית, אבל באופטימיות מעט לא זהירה, אם מסתכלים על שלושים השנים האחרונות, הציוניים-דתיים הם כנראה האחרונים שאפשר להאשים אותם שנתקעו בשלב הדיבורים ללא יכולת התקדמות.

משיחיצם וריאליצם

אחת הטענות שנשמעות מפי השמאל כלפי המפעל ההתיישבותי ביהודה ושומרון היא שמדובר במפעל משיחיסטי מנותק מהמציאות. האם אתם יכולים להבין את הטענה הזו?

שילה: אני יכול לחשוב על תחומים שבהם האמירות שלנו נשארות בממד המופשט והסיסמתי. דוגמה קטנה: אנחנו טוענים שצריך להחזיק בכל הארץ, אבל הנה עולה הסוגיה הדמוגרפית, ומולה אין לנו תשובה. אנחנו חייבים להתמודד, ומתוך האידיאולוגיה והאמונה להציע פתרונות שמקורם אֶמוני-תורני וליישם אותם, גם אם הם יהיו כרגע קשים לעיכול.

יורם אטינגר זיהה שאולמרט וקודמיו משתמשים בנתונים דמוגרפיים באופן אינטנסיבי כדי להסביר ולהצדיק את תוכניותיהם, ולכן החליט שהוא משקיע בבדיקת אמיתותם. הוא הציג מחקר שאם היינו משכילים להוציאו לאור לפני חמש שנים ולדאוג שנתוניו יגיעו לציבור הישראלי, לאקדמיה ולכל מקום בר-השפעה, אין ספק שזה היה מראה את אותותיו.

תובנה נוספת שמשום מה לא הצלחנו להפנים גם אחרי פינוי ימית היא שמדינת ישראל מוכנה לוותר בקלות יחסית על יישובים למען תוכניות מדיניות ולמען שלום. נשארנו שבויים בקונספציה שבמקום שבו יקום יישוב מאחוריו אוטומטית יעבור הגבול, והנה התבדינו. אחת המסקנות המתבקשות מכך היא שיש להשקיע את מרב אנרגיית ההתיישבות בבניית ערים, שאותן קשה הרבה יותר למחוק. בהתיישבות יש גם בעיות, ואנחנו הגענו להתיישבות מתוך תפיסה שמספיק שאנחנו מתגייסים לגור בשטח ואת הבעיות שייווצרו המדינה או הליכוד או הימין יפתרו. התברר שזה לא עובד.

אריאל: האם לא עולה בך החשש שאם אכן מוקדי כוח רבים כל כך נמצאים בשליטה אחת אולי יש כאן משהו שנטוע עמוק בתוך המערכת ואולי אי-אפשר לטפל בו מבפנים? מעבר לכך, בחיי אומה יש גם מצבים שאין להם פתרונות, והשאלה היא מה אנחנו עושים במצבים כאלה. לדעתי כאן נעוץ ההבדל – אנחנו כציבור אמוני מוכנים לנשוך שפתיים ולהמשיך למען האמונה והמטרות שלנו, אך בציבור הכללי זה אחרת – שם רוצים שינוי מיידי. זהו הבדל עקרוני שאי אפשר להתעלם ממנו.

רונן שובל: "הדתיים נתפסים כמתנשאים, תפיסת הקירוב היא של 'בואו אתה החילוני ותתקרב אליי הדתי, ממך אין לי שום דבר לקבל'. בעיני הדיבור הדתי אין לגיטימיות מהותית ועקרונית לעמדה החילונית. כל חילוני הוא חוצר בתשובה פוטנציאלי וכך מתייחסים אליו"

האזרח הפשוט נמצא היום במצב של אדישות מלכתחילה. כך גם היחס שלו להינתקות. הוא בכלל לא מקשר בין ההצבעה שלו לבין מעשי השלטון. האזרח הפשוט נהיה פחות ופחות מדיני, יותר ויותר אדיש למהלכים מהסוג הזה. הבעיה היא שמדינת ישראל מתיימרת להכיל המוני מיעוטים, כשבפועל היא סתם מזגזגת ביניהם מבלי שיש כאן קו ברור מבחינה ערכית, וזאת הסיבה שהעסק מתמוסס. כשאתה אומר נתפוס עוד מוקד כוח ועוד מוקד כוח זו פשוט נאיביות. אנשים מדברים על פועלו של הבג"ץ, אבל מתעלמים מכך שזה תהליך שאפשר היה לצפות אותו מראש. הערכים שעליהם נוסדה מדינת ישראל הם ערכים שבהכרח הובילו לגלישתה למקום שבו היא נמצאת היום.

כל מגע עם מוקדי הכוח הקיימים הוא דומיננטי כל כך, שהוא יפעל עליך הרבה יותר ממה שאתה תפעל עליו. היום אין ברירה אלא ליצור מוקד כוח חדש ופנימי. מערכת משפט, מערכת תרבות אלטרנטיבית, מערכת שבת עצמאית. כל זאת יש לעשות אגב רצון אמיתי להתחרות על לבו של כל יהודי, אבל אין זה תנאי.

הצדהות?!

חגית: אני חייבת לומר שאני מרגישה שדיברנו בחלק מהנקודות קצת גבוהה גבוהה – והתנתקנו קצת מהמציאות הקשה. דיברנו על נושאים שברומו של עולם, נושאים כמעט סטריליים, אך לא נגענו בהתמודדויות החיים היום יומיים שלנו, המגורשים. אני יוצאת בתחושה קשה, אם זה השיח כאן אז אולי גם חבריי, אלו שהתנגדו כמוני למהלך הגירוש, לא נמצאים איתי? אולי גם הציבור שלנו קצת נעלם. אני רואה את אוהל המחאה של חקלאי הגוש וכמות האנשים שאינם מהגוש הפוקדת אותו, היכן כל הציבור שנאבק לפני שנתיים?

הרב אורי שרקי: "החברה הישראלית מורכבת מעיקרה ובעובה מדיבור מסורתי. החילוני האבסולוטי הוא מיעוט בחברה הישראלית. מחקרים לא מעטים מדבירים על כך שהחברה הישראלית אינה אנטי-דתית ביסודה, ודווקא אותו גוש מסורתי הרגיש בחוי"

אריאל: אני לא רוצה לפגוע בך, אבל ממש קשה לי להרפות מהמחשבה שאת מייצגת ציבור שממש קרא לאסון המרושע הזה להגיע אליו. במידה מסוימת ההכרעה הייתה בידכם – אתם אפילו לא אמרתם לבנים שלכם לסרב פקודה, אתם חוגגים את יום העצמאות כאילו לא קרה כלום. קשה לומר זאת, אבל במשך שנים אתם מייצרים עמדה מוסרית רופפת, ולי קשה מאוד לקחת בזה חלק.

חגית: אתה יודע – אתה מתנתק גם מאיתנו...

שילה: אני לא ממש מבין למה העמדות שלך לגבי אופי המאבק, שכמו שאתה יודע אני מאוד קרוב אליהן, צריכות להפריע לך להזדהות איתם ולעמוד לצידם.

הרב שרקי: החברה הישראלית מוכשרת היום לחשוב בקודים רוחניים. אלא שצריך לדעת שהחלון הזה הוא זמני. זה קרה לאחר מלחמת יום הכיפורים וגם לאחר מלחמת ששת הימים, ובכלל זה קורה אחרי מלחמות ומשברים. משנת 2000, תחילת האינתיפאדה, נפתחו הלבבות. אבל אני מסכים מאוד עם רונן שיש הבדל בין קירוב לבבות לקירוב רחוקים. החברה החילונית טומנת בתוכה מסרים חשובים מאוד שאינם נמצאים בחברה הדתית, ומיותר לציין שגם הפוך. אם להשתמש במושגי הרב קוק – שם נמצא "הקודש הגנוז בטבע" ובבית המדרש "הקודש שמעל הטבע". אין מדובר כאן על התקרבות נחמדה ופשרנית בסגנון "בוא נתחבק ונאכל חצי כשר חצי טרף", אלא על התקרבות אמיתית שבה כל אחד משמר את החיובי שבזהות שלו ונפתח לערכים שבכל צד. זה אכן מורכב, אבל לא רק שזה אפשרי, זה מחויב. זו צמיחה מתוך הכלל הישראלי.

השפעות בית המדרש

הרב שרקי: כאן עולה שוב הוויכוח הישן שהחריף עוד יותר מאז ההינתקות – האם להשפיע על המערכת מתוכה או מחוצה לה. מחד, המציאות הוכיחה שהרוצה לתקן מבפנים סופג את השפעות המערכת באופן כזה שהוא הופך להיות משתף פעולה שלא מדעתו למען ערכים שלא האמין בהם. אבל חייבים לדעת שגם עובדתית הבנייה כביכול של מערכות חיצוניות, או לפחות חלקן, הופכות אותך בפועל ללא רלוונטי בחברה הישראלית. לכן עליך להיות מחובר למערכות הקיימות, ובמקביל להקים גופי השפעה חיצוניים שישפיעו אידיאולוגית. בישראל קיימות קבוצות השפעה קטנות ואיכותיות שמשפיעות באופן יעיל מאוד על המערכות, כדוגמת המכון הישראלי לדמוקרטיה, האגודה לזכויות האזרח, החוג הבין-תחומי בהרצליה וכדומה.

ישנם גופים "יצרני אידיאולוגיה" שהקשר שיש להם מבחינה חברתית והשלוחות האנושיות שלהם בתוך המערכות הקיימות גורמים להשפעה משמעותית מאוד על המערכות בכללן. דהיינו, הגורם האנושי כשלעצמו אינו מספיק, ומהצד השני הגורם החיצוני האידיאולוגי גם הוא אינו מספיק. לאורך זמן הקשרים שיוצרים ביניהם הם אלה שישפיעו באמת. לחברי כנסת אין זמן לייצר אידיאולוגיה, לכן בכל מקום בכנסת יש חוברות של המכון לדמוקרטיה. כל חבר כנסת יכול להתקשר אליהם לגבי כל שאלה, וזה גם מה שהם עושים בפועל, ללא קשר ישיר למיקומו במפה הפוליטית, ולקבל מהם ייעוץ מקצועי כביכול על מה הם חושבים בכל מיני

נושאים כדוגמת דמוגרפיה, כלכלה, חברה וכו'.

שילה: אני לא מרגיש שהגענו למצב שאנחנו יכולים לומר ששום דבר לא יעזור, מהסיבה הפשוטה שעד כה לא נעשתה העבודה הבסיסית ביותר כדי לגעת באופן רציני בכל המערכות הללו. המכון לאסטרטגיה ציונית הוא דוגמה למי שעושה עבודה יפה בכלים דלים יחסית ובתקציב מועט בנושא החוקה שעומד על הפרק, נושא שהזנחנו לחלוטין. והנה אל מול הדומיננטיות והעוצמה של המכון לדמוקרטיה, המכון הקטן הזה הצליח לתקוע מקלות בגלגל החוקה כפי שנוסחה על ידם, שהתגלגל עד כה בחופשיות.

רונן: בהקשר הזה אני יכול לומר שכחילוני, הייתי שמח לראות שהאנרגיה הדתית הייתה מושקעת בקביעה ובניסוח הלכות מדינה, ולא רק בתולעים בחסה. הניתוק שעושים לפעמים בין אמירות תורניות ורבניות, שהן בעיניי אמירות של קביעת מדיניות והגות דעות לכל דבר, תמוהה בעיניי. מדוע הרבנים לא יושבים יחד ומנסחים את תפיסת המדינה שלהם? מה דעת התורה בענייני כלכלה וחברה? בסופו של דבר שיח שכזה יכול להעשיר מבחינה רבה את מדינת ישראל כמדינה יהודית-דמוקרטית.

האם אפשר להשפיע על התקשורת?

רונן: לדעתי, תקשורת אלטרנטיבית כדוגמת 'בשבע', שמראש פונה לציבור הדתי, נועדה מראש לא להיות רלוונטית לציבור הישראלי וממילא גם כך תהיה השפעתה עליו.

שילה: 'בשבע' הוא לא כל החזון התקשורתי שעליו אני מדבר. 'בשבע' נועד לתת עוצמה מגזרית פנימית לציבור הדתי. אתה צודק שאסור לנו להישאר רק בזה.

רונן: אחד הדברים שיש לעשות הוא לשלוח כַּתבים, לעודד צעירים לעסוק בתקשורת ולשלוח אותם לכתוב במעריב, בידיעות, בגלי צה"ל וברשת ב'. צריך להשפיע מבפנים.

שילה: אנחנו בהחלט מתעסקים גם בזה, בין השאר גם באמצעות כתבות שמנסות להשפיע על דמותה של גלי צה"ל. הבעיה היא שבהרבה מקרים אותם כתבים שנשלחים כביכול כדי לייצג את הימין נכנסים לתוך המערכת, ובאופן טבעי מפתחים אליה לויאליות שגורמת להם לתת צידוקים לעיוותים שלה. השפעה מבפנים היא משימה מורכבת מאוד, וכמובן שאסור לסמוך רק עליה. במקביל יש להקים גם אלטרנטיבות ראויות.

אריאל: כל אדם שנשלח לשם צריך לדעת שיש לו מוקד כוח אידיאולוגי-חברתי שממנו הוא מוזן ואליו הוא מחויב. בדיוק כפי שזה קורה באופן בלתי רשמי בשמאל, שם כתב בהחלט נשאר מחויב לחברה שממנה הוא בא, למורין ולמשפיעים האידיאולוגיים שלו.

חגית: אבל אתה מבין שזו לא מדינה אחרת! מדובר בהשפעה אידיאולוגית, גם אם היא במסגרת חינוך אינטנסיבי חברתי, אבל אתה רואה את עצמך חלק מהחברה במדינת ישראל.

אריאל: העמדה של הקטן והחלש שמגיע כדי לטלטל ולהציק לגדול ולחזק נועדה לכישלון. הוא אולי יצליח לגרד קצת ואולי לשבש קצת, אבל לא יהיה כאן שינוי מהותי. כשאני אומר שעלינו לייצר מוקד כוח פנימי בלתי תלוי הכוונה היא שעלינו לדעת ולהאמין שאנחנו מסוגלים לייצר אלטרנטיבה - גם אם זה בקטן, גם אם זו מלוכה בקטן. הציבור הדתי היום לא באמת מסוגל להשפיע כי הוא מעולם לא האמין בעצמו. את הגדילה והתרגול חייבים לייצר קודם מבפנים.

חגית ירון: "את אירועי יום השנה חשבנו בהתחלה לעשות בבית הכנסת הגדול בירושלים, אבל אז הרגשנו שחסר מסר מרכזי ומהותי - החיבור שלנו לשדרות, גבורת תושבי שדרות מתחברת לגבורת תושבי גוש קטיף, ותוצאות הגירוש הן מלחמת לבנון השנייה והמצב בשדרות"

רונן: אני חושב שאם אתה מדבר בשפה הנכונה, בגובה העיניים, בלי להתנשא ולהתלהם, גם המקומות העוינים פתוחים לשמוע. מאז שפתחנו את הגוף שלנו, 'אם תרצו', התפלמסתי מול יריב אופנהיימר מ'שלום עכשיו' מספר פעמים מעל דפי העיתונים.

אריאל: אתה לא מבין שהם משתמשים בך כדי להעצים את הדעה שלהם. כשמביאים "תבלין" קטן שהוא כביכול כדי לשמוע דעות של אחרים, הם מראים שכביכול הם לא מפחדים מהדעות, ומתוך זה הם מתחזקים.

רונן: התיאוריה הידועה של העצמה על ידי הבאת דעה נוספת אינה מבטלת את העובדה שביום יום, מעבר לכל מה שכולנו מסכימים לגבי המגמתיות, יש גם חלון אמיתי להקשיב למישהו אחר. אני משוכנע שכשמעריב שמע על גוף כמו 'אם תרצו', שמזכיר בשפה, בצורה ובסגנון את המקבילה השמאלנית בשלום עכשיו, היה מבחינתם מתבקש להביא את דבריו. עד עכשיו לא היה דבר כזה, וזו הזדמנות חשובה בעיניי.

אריאל: אני לא נגד זה שאתה כותב, אבל מכאן לחשוב שזוהי תחילתו של שינוי במעריב, זה בעיניי מופרך ותמים.

רונן: 'אם תרצו' היא לא תחילתה של שינוי במגמת התקשורת הישראלית, זו רק דוגמה אחת. השינוי יגיע על-ידי הכנסת כתבים ועורכים שלא מפחדים מהצל של עצמם אל תוך גופי התקשורת המרכזיים.

שילה: גם אני מסכים לזה שבנוגע לעיתונות לפחות, אל לנו לסמוך על כך שהנה הם בדרך להיות מאוזנים. אבל הדבר שהכי מטריד אותי כרגע הוא החשש שקצת נרדמנו בגלל הדינמיקה הפוליטית-מדינית שעלול להיווצר ממנה הרושם כאילו הסכנה לעתיד ההתיישבות התרחקה. לא כולם חייבים להסכים במה נכון להשקיע בדיוק, ובלבד שתהיה תזוזה ועבודה כל הזמן, כל אחד לפי מה שהוא מאמין בו.

שפה של הסברה

חגית: אני מרגישה שתושבי גוש קטיף למדו לדבר אחרת. אם בפעילויות 'פנים אל פנים' שהיו לפני מפקד מתפקדי הליכוד היינו מגמתיים וממוקדים, הרי שהיום השיח נוגע בתחומים נוספים ורחבים של החברה הישראלית. ברור שהמאבק לא היה רק על הבית הפרטי שלנו – על גוש קטיף, אלא על משהו גדול הרבה יותר, ולשם אנחנו מכוונים את השיח.

רונן: אם זה כך, אני חייב לשאול אותך: שנתיים לגירוש, אתם ממשיכים לדבר על התחברות – אבל בפועל מארגנים עוד עצרת תפילה במתחם קבר הבבא סאלי? תסלחי לי, אבל אני לא מבין למה אתם חושבים שהחילוניים שאתם רוצים שיזדהו עם המאבק יגיעו. אני אומר לך שהיום, אפילו עוד יותר ממה שהיה לפני הגירוש, יותר ויותר חילוניים היו יכולים להגיע ולהזדהות, ולו רק בשל העוולות שבשיקום המגורשים. אתם מדברים גבוהה גבוהה על התחברות לחילוניים ושוב עושים את אותה הטעות.

חגית: אתה חייב להבין שאנחנו חייבים לקיים תפילה! בלי זה אנחנו מאבדים את הקרקע שממנה אנחנו צומחים וחיים. זו הזהות שאותה אנחנו לא מוכנים לאבד. אם אעשה הפרדה בין האמונה שלי, בין "ריבונו של עולם" שלי, לבין גוש קטיף – איבדתי הכול. את אירועי יום השנה חשבנו בהתחלה לעשות בבית הכנסת הגדול בירושלים, אבל אז הרגשנו שחסר מסר מרכזי ומהותי – החיבור שלנו לשדרות. גבורת תושבי שדרות מתחברת לגבורת תושבי גוש קטיף, ותוצאות הגירוש הן מלחמת לבנון השנייה והמצב בשדרות ולכן החלטנו שאירועי הגוש יורדים דרומה.

אריאל: אני חושב שבמאבק שלי על גוש קטיף ועל ארץ ישראל בכלל אני לא יכול להרשות לעצמי לנהל מאבק חסר תוכן.

רונן: וזה בדיוק ההבדל בינך לבין הרב שרקי – אתה לא מבין שבציבור החילוני יש אמת גדולה שאתה אינך מסוגל להגיע אליה. זו עובדה שאת הכלים היפים שנבנו במדינה הזו בנו החילוניים. אתם אומרים – תתקרבו אלינו, לדרך שלנו, ואתם הדתיים לא מקבלים את זה שבהתקרבות, שני הצדדים זזים אחד לקראת השני. ככה בדיוק במשך השנים התנתקתם מהציבור המסורתי שעליו דיברנו. עם כל הכבוד לשדרות ולעוול הנקודתי שיש שם – למה אתם לא באים לרמת השרון, לתל אביב? גם שם יש יהודים, אתם יודעים... אלא אם כן אתם מחליטים מראש שהם לא מעניינים אתכם.

אריאל: גם אצל הגויים יש דברים טובים וצריך להכיל אותם, אבל אי אפשר לאבד את הזהות היהודית. החילוני לא מאפיין את עצמו בשום דבר יהודי אמיתי.

חגית: אני לא מסכימה איתך. יושב איתנו יהודי חילוני, שאמנם לא מדבר על מושגים יהודיים כפי שאנחנו מקפידים לדבר, אבל ברור שמשם הוא מגיע ועל כך הוא נלחם. אתה לא יכול לבטל את זה. אחרי הכול אין לנו זכות על הארץ הזאת יותר מאשר לו. פורום נהלל הוא דוגמה לאנשים שמגיעים מתוך אידיאולוגיה חילונית יהודית.

רונן: מה שנוצר הוא מונופול של הדתיים על המאבק. אם דיברנו קודם לכן על השתלטות השמאל על מוקדי הכוח, הרי שאותה השתלטות על מוקדי הכוח ביו"ש נעשתה על ידי הדתיים. מכיוון שכך הדתיים בחרו להקים יישובים נבדלים, מפלגות נבדלות, ואפילו הפגנות נבדלות. אם הדובר הראשי של ההפגנות היה נתניהו ואת הערב היה מנחה לא פנחס ולרשטיין אלא דמות חילונית מפורסמת, וכל זה היה מגובה בעשרים שנה של עיתונות משותפת, חינוך משותף וכדומה, הכול היה נראה אחרת. אתה לא יכול לצפות שהנה מחר תעשה הפגנה וכל החילוניים שחושבים כמוך או בעלי פוטנציאל חשיבה כמו שלך יגיעו. זה חייב להיות תהליך ארוך של סנכרון בין האנשים והדעות, תוצאה של פעולות שנעשו לשם כך.

אריאל: לפני עשרים שנה המצב היה הפוך – החילוניים הם אלה שעלו על הבמה והובילו והדתיים היו למטה. נו, ומה קרה? ראינו שאי אפשר לסמוך עליהם וכשהגיעו לצמתים החשובים הם נטשו. אז די! הדתיים החליטו שלא עוד. הם יובילו את המאבק בלי להתחבא.

רונן: אני לא מומחה גדול בהיסטוריית היווצרות ההפגנות של הימין. כל מה שאני יכול לעשות הוא להעביר אליך תחושות שאני שומע ומקבל שוב ושוב מהאנשים שמסביבי, שגם כשהגיעו להפגנה הם לבסוף קמו והלכו. ואני שואל אותך – האם המאבק על ארץ ישראל הוא רק של הדתיים?

> **אמנון שילה: "הבעיה היא שבהרבה מקרים אותם כתבים שנשלחים כביכול כדי לייצג את הימין נכנסים לתוך המערכת, ובאופן טבעי מפתחים אליה לויאליות שגורמת להם לתת דיווחים לעיוותים שלה. השפעה מבפנים היא משימה מורכבת מאוד, וכמובן שאסור לסמוך רק עליה"**

מאבק בין אליטות

היכן לדעתכם מונחים השורשים של תוכנית הגירוש?

הרב אורי שרקי: אני חושב שאריאל שרון הסביר זאת באופן הכי ברור בנאום ההכרזה שלו על תוכנית

ההינתקות. בכנסת הוא אמר: "אחיי המתנחלים, הלכנו ביחד דרך ארוכה, אך הבעיה שלכם היא שאתם לוקים במשיחיות..."., עד כאן דברי קודשו. אני חושב שמה שהוא התכוון לומר היה שהוא, ולא רק הוא, אלא חלק גדול ממקבלי ההחלטות במדינת ישראל, מרגישים שציבור המתנחלים, או הערכים שבשמם הציבור הזה בא, מתחילים להתחזק ועלולים לשנות את יסודות האמנה החברתית הבלתי כתובה של מדינת ישראל – מה שנקרא הקונצנזוס.

ברגע שהוא ושכמותו החלו לחוש שהאיזון מופר, הוא כאילו אמר לנו – תדעו שבמצב כזה אהיה מוכן להרוס אפילו את הדברים הקדושים גם לי. ואני לא מדבר על האינטרסים האישיים, שבוודאי היו לו אך אינם מספיקים לדעתי כדי להסביר מהלך כזה. מהצד השני – התגלה כאן ציבור שהלך והתכנס בתוך עצמו מתוך תחושה, אולי גם מוצדקת במידה מסוימת, של אליטיסטיות. אלא שהכפפה של החיבור הממשי לריאליה של מדינת ישראל לא הורמה כמו שצריך, ותחת זאת המשיכה החברה המתנחלית לסמוך את רעיונותיה ופועלה על הריאליה של המדינה. כך נוצר איזשהו בקע בין שתי חברות בציבור הישראלי עד שהחברה האחת הייתה מוכשרת לפגוע בלי להניד עפעף בחברתה. הייתי אומר יותר מזה – החברה המסורתית בישראל נקמה בחברה הדתית.

למה הכוונה בחברה המסורתית?

הרב שרקי: החברה בישראל מורכבת מעיקרה וברובה מציבור מסורתי. החילוני האבסולוטי הוא מיעוט בחברה הישראלית. מחקרים לא מעטים מצביעים על כך שהחברה הישראלית אינה אנטי–דתית ביסודה, ודווקא אותו גוש מסורתי הרגיש דחוי.

חגית: למרות שיש הרבה מה לומר מבחינה חברתית, לדעתי חשוב לא לטשטש את אשמתו האישית של אריק שרון, כמנהיג ישראלי שביצע מהלכים כל כך מרחיקי לכת בגלל אינטרסים אישיים. יש בעובדה הזו גם נקודה חברתית חשובה למחשבה. אבל אני מסכימה שאחרי הכול התגלה כאן חשש מפני העוצמה האידיאולוגית הדתית החזקה. זה באמת מפחיד. יש כאן משהו בקצב, באנרגיות, שהוא יוצא דופן, שמבחוץ יכול בהחלט להרתיע. אם דיברו על עגלה ריקה ומלאה, הרי שאנחנו הסתכלנו קצת על החברה שלנו במבט מלמעלה, והמבט הזה חייב להשתנות.

שילה: עם כל הכבוד למניעים האישיים או המשפטיים של אריק שרון, זה לא עונה לשאלה כיצד הוא הצליח להעביר את ההחלטה הזו בציבור הישראלי, וכאן צריך להודות שהוא הגיע לקרקע פורייה. זו הרי לא הפעם הראשונה שמדברים על כך שצריך לצאת מעזה. לגבי הפחד מאיתנו, למרות שגם אני מניח שאכן האליטות שעליהן דובר מרגישות מצדנו איום על שלטונן, אני תוהה שמא אנחנו משלים את עצמנו לגבי העובדה שכבר היום הם מעריכים את כוחנו באופן שהנה או–טו–טו אנחנו יכולים להיות אלטרנטיבה הנהגתית בתחומים החשובים, ושהנה אנחנו לוקחים מהם את ההנהגה. יכול להיות שבעיני עצמנו אנחנו חזקים קצת יותר ממה שאחרים חושבים עלינו.

ברור שהיו כאן אלמנטים של ניכור כלפי המתנחלים, והניכור הזה הוא יותר מכול תוצאה של הסתה ארוכת שנים בתקשורת ובמוקדי השפעה נוספים בישראל, שכנגדה לא השכלנו להעמיד כוחות מתאימים. צריך לדעת שזו לא מלחמה אבודה, אלא שאנחנו פשוט לא נאבקנו כראוי על דעת הקהל.

אני חושב שלא הבחנו בזמן אמת כיצד התעצומות האידיאולוגיות שהניעו את הציונות כמעט התמוססו. חשבנו לתומנו שהנה אנחנו נישאים על אותו גל, ובאופן טבעי העם הציוני ייתן גיבוי לאידיאולוגיה שאנחנו מבשרים. חשנו שאנו חלוצים לפני המחנה ושבאופן טבעי נמשוך אחרינו את העם או לכל הפחות את הליכוד, המייצג את הרוב שקשור למסורת ולערכים לאומיים. לא הבנו שאנחנו נמצאים בשלב שאין די בכך שאנחנו נבצע בעבור הנהגת הימין את כל המשימות הקשות, כמו התיישבות, שירות קרבי וכדומה, ולשאר כבר ידאג הליכוד. צריך גם להבין שגם כאשר השמאל אינו בשלטון הוא מצליח לכופף את המערכת הפוליטית לפעול ברוח השקפותיו באמצעות שליטתו הכמעט טוטלית בשישה מוקדי כוח מרכזיים: מערכת המשפט, צמרת הצבא וכוחות הביטחון, האקדמיה בתחום מדעי הרוח, האומנות והתרבות, ההון והכלכלה וכמובן – התקשורת. לכן לא מספיק לחתור להצלחה בתחום הפוליטי אלא מוכרחים לחזק את מקומנו במוקדי הכוח הללו, שהשליטה בהם נשארת לאורך זמן ואינה מתחלפת בבחירות דמוקרטיות.

> ישראל אריאלי: "לקרוניות צריך להיות ישראלי, אבל כבר ראינו בתנ"ך בדוגמה חיה שלפעמים היה צורך בהפרדה ואכן נגזרו ישראל ויהודה. החיבור והאחדות חייבים להיעשות בביקורת מתמדת - כל הזמן יש לבדוק כמה זה מציק וכמה זה משתלם"

ביקטורה או דמוקרטיה

רונן: במחקר הסוציאלי, של חקר החברה בארץ, הישראלי האותנטי מזוהה כ"אחוס"ל" (מושג המקביל ל–WASP האמריקני), זהו ביטוי שהגה הסוציולוג ברוך קימרלינג שמהווה ראשי תיבות של: אשכנזי, חילוני, סוציאליסט ולאומי. החברה הישראלית מפוצלת לחמש קבוצות זהות בגדולן בקירוב. רוסים, מזרחיים, ערביים, דתיים ואחס"ליים. (אלו הם אנשי מדינת תל אביב). כמו בכל חברה, גם בחברה הישראלית מתנהלים

מאבקים בין אליטות. אולם מה שמעניין הוא שבניגוד למה שאנחנו רגילים בהיסטוריה שהסכנה היא מכינון דיקטטורה של הרוב, הרי שבמהלך ההינתקות התגלתה תופעה של דיקטטורה של מיעוט. האחוס"ל – איש מדינת תל אביב – שולט בכל מוקדי הכוח בישראל. אותו אחוס"ל המזוהה כישראלי האונתטי, הוא למעשה הציבור הכי פחות ישראלי. הוא מבלה את חופשותיו בחו"ל, השפה שלו מתובלת בביטוים לועזיים וכו'.

מעבר להגיגים סוציולוגיים ההינתקות היא קודם כול תוצר מובהק של תהליך ארוך של הינתקות מערכים ישראליים–ציוניים. מבחינה זו ההינתקות היא רק סימפטום לתופעה עמוקה הרבה יותר.

הרב שרקי: הדיקטטורה באיצטלה הדמוקרטית התגלתה בהינתקות במלוא האבסורד. אחד הדברים הנוראים שהכניסו לראשי החיילים שהובאו לביצוע הגירוש היה שמאחר שההחלטה הזו התקבלה באופן דמוקרטי – חייבים לקיימה. שזה פשוט תרתי דסתרי – אם אכן המשטר הוא דמוקרטי הרי שיש לתת מקום למרי האזרחי. אדרבה, הייתי אומר שאם מדובר בהחלטה דיקטטורית הרי שחייבים לקיימה ולא הפוך. יחד עם זאת עלינו לתת את הדעת לכך שהוגי ההינתקות ומצדדיה, או לפחות חלקם, טוענים היום שדווקא במעשיהם הם מממשים את הציונות, בכך שכביכול כדי ליצור כאן מדינה יהודית יש להיפטר מהחלקים שמלאים בערבים.

רונן שובל: "הדתיים נתפסים כמתנשאים, תפיסת הקירוב היא של 'בוא אתה החילוני ותתקרב אליי הדתי, ממך אין לי שום דבר לקבל'. בעיני הדיבור הדתי אין לגיטימיות מהותית ועקרונית לעמדה החילונית. כל חילוני הוא חוזר בתשובה פוטנציאלי וכך מתייחסים אליו"

קירוב פרטי וקירוב חברתי

רונן: זו דוגמה לשינוי וניתוק מערכי הציונות כפי שהיו בעבר – מונחים של רוב ומיעוט לא היו קריטיים בקבלת ההחלטות הציונות בעבר. לדוגמה בתקופת חומה ומגדל, אף אחד לא מדד את הרוב היהודי במקום, היה ברור שמתיישבים איפה שצריך להתיישב. אם השיקול היחיד הוא שיקול דמוגרפי – אין הצדקה של החזקת הגליל לדוגמה. מה שקרה הוא שבחסות הניתוק מהערכים הישנים, התפתח כאן רצון מקומם לדרוס את ציבור המתנחלים – וזו אגב תובנה שנוסחה באופן הכי ברור על ידי יאיר לפיד בטור שלו בידיעות אחרונות. אני יכול לומר זאת בביטחון כחילוני שגדל ברמת השרון שהאווירה הזו אכן קיימת. האשמה היא לא רק של החילונים מרמת השרון, אלא ההתבדלות שנבנתה כאן במשך שנים הביאה לניכור בין החילונים לדתיים. כך לדוגמה אין כמעט יישובים מעורבים של דתיים וחילונים. בנוסף לכך, הדתיים נתפסים כמתנשאים, תפיסת הקירוב היא של "בוא אתה החילוני ותתקרב אליי הדתי, ממך אין לי שום דבר לקבל". בעיני הציבור הדתי אין לגיטימיות מהותית ועקרונית לעמדה החילונית. כל חילוני הוא חוזר בתשובה פוטנציאלי וכך מתייחסים אליו.

אוריאל: לאיזו עמדה אתה רוצה שניתן לגיטימיות? הרי התוכן של מה שאתה מכנה העמדה החילונית הולך ומתרוקן לנגד עינינו.

רונן: אני יכול לומר לכם שבצורה הזו תצליחו להחזיר כמה אנשים בתשובה – אבל החברה הישראלית בכללה לא תגיע אליכם. את דרכה ליהדות היא תמצא במקום אחר. ברמה האישית–חברתית והאידיאולוגית הרוב המכריע של החברה הישראלית ימשיך להיות מנותק מכם. זה שאתה בוחר להתמקד רק בנקודת חולשה, ובגללה ובעזרתה אתה מבטל את כל מחשבותיו וכישרונותיו של החילוני, זה לא מה שיגרום לקירוב אמיתי. פעולות קירוב שאינן נותנות מקום אמיתי לצד השני נועדו באופן כללי לכישלון והן לוקות באופן עקרוני בפונדמנטליסטיות. בקירוב אמיתי, שני הצדדים מתקרבים זה לזה.

היבדלות או אחדות, השפעה או היטמעות

אריאל: אני מרגיש שמערכת החינוך היא דוגמה להיבדלות שהוכיחה את עצמה. אני חושב שאין מי שיחלוק על כך שאם גם כאן לא היינו משכילים להיבדל, היינו היום במצב נורא ואיום.

רונן: על אלה בדיוק אני בוכייה – על מערכת החינוך הנפרדת, המפלגות הנפרדות, היישובים הנפרדים והעיתונים הנפרדים. ההפרדה היא אם כל חטאת. אם במשך ארבעים שנה המפגש בין החילונים לדתיים היה חי ואמיתי, וכל חומות הניכור לא היו, הרי שכמעט בהכרח ההינתקות לא היתה מתרחשת.

חגית: חיבור ושיתוף הם סוגיות שכולנו צריכים לבדוק היכן עלינו לשפר ולהשתפר בהן, אך אי אפשר להתעלם מהשאלה האם לא עלול להיווצר מצב של טשטוש בחיבורים השונים. אולי השלב הזה של ההיבדלות הוא מחויב המציאות, וזאת על מנת להגיע בסוף לחיבור בריא יותר שבו כל אחד למרות החיבור שומר על הזהות שלו.

אריאל: לכל הסוגיה הזו ה' נתן את הפטנט שלו כבר בימי נוח: הוא אמר שכדי להשפיע ולשנות את העולם הוא לוקח יחידה נפרדת – עם. הוא תוחם אותו מכל הצדדים, מבדיל אותו מכל האומות ורק ככה העסק הזה יעבוד.

הרב שרקי: מה שאתה אומר מעורר שאלה גדולה – האם ההיבדלות של ישראל מהעמים צריכה להיות

דגם להיבדלות של יצהר מהאומה...? זו אגב הייתה הטעות של האיסיים בזמן הבית השני.

אריאל: עקרונית צריך להיות 'ישראל', אבל כבר ראינו בתנ"ך דוגמה חיה שלפעמים היה צורך בהפרדה ואכן נוצרו ישראל ויהודה. החיבור והאחדות חייבים להיעשות בביקורת מתמדת – כל הזמן יש לבדוק כמה זה מזיק וכמה זה משתלם.

הרב שרקי: כלומר, אתה אומר שאחדות האומה היא ערך על תנאי?!

אריאל: ערך האחדות באופן מוחלט אינו על תנאי, ומבחינת היחס הנפשי גם כשאפעל במנותק או אפילו נגד – זהו עמי, אלו בניו. יותר מכך – אינני רואה את היעדים הרחוקים שאליהם יש לחתור בלא שהצלחנו להיכנס לתוך נפשו של חלק העם הזה. רק שאינני סבור כי הדבר מושג תמיד דרך שיתוף פעולה, ולפעמים דווקא כדי להיפגש פנים אל פנים צריך לנסר את הסימביוזה הלא בריאה שמתקיימת כרגע. האחדות הנקודתית באומה עם כאלה שאינם נאמנים לברית אינה יכולה להיות בכל מחיר.

רונן: מה שמעודד אותי הוא שאני מניח ומקווה שהגישה הזו תמיד תהיה בשוליים...

התפכחות?!

לפני כשנה וחצי תפסו הקסאמים המתוגברים ועלייתו של החמאס את מצددי ההינתקות במבוכה, והיה נדמה שמלחמת לבנון השנייה תשויך להינתקות ותסתום סופית את הגולל על כל טענות מצددיה מהמרכז. והנה, בחודשים האחרונים ניתן לראות כיצד אצל חלק לא קטן מהציבור הישראלי נתפסות התוצאות האחרונות דווקא כהוכחה לחשיבות המהלכים. האם קיימת התפכחות ומה זה אומר לגבי העתיד?

שילה: בציבור הישראלי קיימת התפכחות מוגבלת בלבד, שמסתכמת בכך שאם הייתה הנחה שהמצב הביטחוני ישתפר ברגע שננטוש את חבל עזה, הרי שהיא הוזמה באופן ברור, גם בעיני השמאל. אך יחד עם זאת, וזה בעיניי חשוב יותר – העמדה הערכית של אזרחי מדינת ישראל בקשר לנוכחות בעזה בכלל, לא השתנתה לדעתי. האמירה היא שאולי היינו צריכים לעשות את זה חכם יותר, בטוח יותר, אבל היחס העקרוני למקום נשאר בעינו. באותה מידה, למרות מלחמת לבנון השנייה ותוצאותיה הקשות, לא תשמע שהציבור בישראל מסיק שהיינו צריכים להישאר בלבנון. הביקורת היא על השאננות שאחרי הנסיגה, ולכל היותר על הדרך הבהולה של הנסיגה.

חגית: האדישות של הרחוב הישראלי כלפי המחדל האנושי של המגורשים מעידה לדעתי יותר מכול על אי-התפכחותו. החברה הישראלית, מימין ומשמאל, נמצאת עדיין תחת השפעת סמי ההרדמה שמזריקים לה. אנשים חושבים שאנחנו כבר יושבים בבתינו, שכולנו חזרנו לעבוד... אני מדברת לא מעט בתקשורת אך הנושא הזה כבר לא רלוונטי. מבחינה תקשורתית האייטם כבר עבר. ההכאה על חטא, אם ישנה, נמצאת בשוליים. יותר מזה, אמר לי מישהו – מזל שהוצאנו אתכם משם, אם הייתם שם עכשיו כשהחמאס בשלטון מה היה קורה... לך תסביר לו שזה לא היה קורה אם היינו שם.

רונן: אני חושב שטעינו כשנסחפנו לביקורת הציבורית כלפי אולמרט ופרץ. היה עלינו לנצל את המומנטום לביקורת כלפי הקונספציה שהיא זו שכשלה. היום רבים מבינים שלא ניתן להגן על מדינת ישראל ללא שטח. נשק חכם מדויק אינו מספיק. כמו כן רבים החלו להבין כי הסכסוך הישראלי-ערבי לא נסוב סביב שאלות טריטוריאליות אלא סביב עצם זכותנו להתקיים במרחב המזרח תיכוני.

שילה: אני חושב שזו הערה חשובה מאוד, באופן כללי יש לנו נטייה כזו להתמקד יותר מדי בהחלפת השלטון. אנחנו צריכים להגיע ליכולת לקדם את העמדות שלנו תחת כל שלטון, לא לתלות תקוות יתרות בליכוד מחד ולא להתייאש מלהתקדם גם כשהשמאל בשלטון.

> לעמנואל שילה: "תובנה נוספת שעשוי מה לא הצלחנו להפנים גם אחרי פינוי ימית היא שמדינת ישראל מוכנה לוותר בקלות יחסית על יישובים למען תוכניות מדיניות ולמען שלום. נשארנו שבויים בקונספציה שבמקום שבו יקום יישוב מאחוריו אוטומטית יעבור הגבול, והנה התבדינו"

הרב שרקי: מיתוס נוסף שאנחנו מזניחים ומתייחסים אליו כמובן מאליו, מבלי לערער אותו כראוי, הוא התפיסה שיש להקים מדינה פלסטינאית. השמאל הצליח להחדיר בחברה הישראלית שזהו פיתרון הכרחי, עד שהיום אין כמעט מי שמוריד אותו מהתסריט. הצליחו להביא למצב שהשאלה היחידה שיש לענות עליה היא מתי ואיפה. בכל פריסת מדיניות ואסטרטגיה ראוי להדגיש שהתפריט אינו כולל הקמת מדינה פלשתינית על אדמות ארץ ישראל בשום מצב.

אריאל: אחרי הכול אני חושב שגם האדישות וההליכה ללא יעד גם הם סוג התפכחות. כשאדם מגיע להבנה שאין לו יותר לאן ללכת, זו התפכחות חשובה מאוד, אלא שההשלכות המעשיות של מצב כזה מסוכנות מאוד – כי קל מאוד גם לסחוף אותם לכל כיוון. ולכן היום צריך לדבר יהדות. זו הזדמנות נפלאה לכך.

רי לפוליטיקלי קורקט

מלחמת לבנון השנייה והאינטנסיביות הציבורית סביב סוגיות שחיתות אלו ואחרות, קטעו באיבן חלק גדול מהעוצמה ומתוכניות ההסברה שתוכננו על ידי הציבור הכתום. היכן יש להשקיע את האנרגיה ומתי?

רונן: ההסברה הייתה צריכה להתחיל כבר אתמול. ברגע שתוכנית עברה בכנסת – הרי שלמעשה הפסדנו. ההירדמות שלנו כתוצאה מהשקט המדומה סביב הנסיגות עלולה לעלות לנו ביוקר רב. הנקודה שאותה לדעתי עלינו לתקוף יותר מכול היא תרבות העכשוויזם. שלום עכשיו מבטא את התפיסה הזו הכי ברור שיש. ואגב, גם הימין הדתי חוטא בכך לפעמים. הוא רוצה משיח עכשיו ובית מקדש עכשיו... ככל הידוע לי גם כשהגענו בפעם הראשונה לארץ עברו ארבע מאות שנה עד שהקמנו את בית המקדש.

החזון החיובי האלטרנטיבי במדינה ישראלית צריך להתמקד היום בקו אופק, דחיית סיפוקים וגאולת לעתיד לבוא – עלינו להקים חברה יהודית–דמוקרטית המבוססת על ערבות הדדית וערכי תיקון עולם. כאשר הגאולה במובן של שלום ובית מקדש מאופיינת בקו אופק. על בסיס חזון כזה אני חושב שאפשר ללכד לא מעט ישראלים. בנוסף, הכיוון שבו לדעתי יש ללכת הוא לשינוי תרבות הפוליטיקלי קורקט – צריך ליצור כאן אווירה שלהיות ציוני זה רלוונטי, שנכון וצריך לאהוב את המדינה שלנו.

חגית: יש הרבה מה לעשות בתחום התרבות המשותפת, עשייה יהודית – חברתית כמו 'מעגלי צדק'. בגוש קטיף ידעו לעשות זאת, ואולי זו הייתה גולת הכותרת של החיים שם – חיים משותפים ועשייה חברתית אמיתית של קבוצות שונות של החברה הישראלית.

אריאל: עיקר המאבק צריך להתמקד ביצירת מאזן אימה, בדיוק כפי שברור שהמדינה הזו תבער על ידי שמאלנים אם תוצע תוכנית גירוש לערבים. כשאני מנתח את החברה התל אביבית נראה לי שקיים היום ניכור שאני בספק אם נוכל לגשר עליו.

רונן: תרשה לי לומר לך משהו, ככה מהלב. אני שומע אותך לאורך כל השיחה שלנו ויש לי תחושה שהתייאשת מחלק גדול מאוד מהעם שלנו, אני חושב שזה חבל מאוד. אתה יודע כמה ניכור יכול להישבר במפגש פשוט? לא צריך הרבה יותר מזה.

שילה: את המחיצות שנוצרו במהלך השנים אפשר וצריך לשבור, אבל זה לא מספיק כדי להציל את ההתיישבות. קחו לדוגמה את רמת הגולן – הם לא דתיים, לא מתנחלים, אבל עם ישראל היה מוכן לגרש אותם תמורת שלום אמיתי עם סוריה. הפתרון לא נמצא במקום אחד. אנחנו הפסדנו במאבק מול עשרות גופי השמאל כמו שגוליבר הפסיד מול הגמדים. הם קשרו אותו במיליון נימים דקים, והכול ביחד השפיע. גם הוא פשוט ישן...

אריאל: אבל מדוע אתה חושב שהם לא יילחמו להישאר שם? למה אתה חושב שפתאום עכשיו הם יוותרו?

שילה: אין ערובה לכלום, ואף אחד לא מבטיח להצליח בשום מערכה, אבל אפשר לראות שבמקום שבו נאבקים יש תוצאות. בצבא השקענו, וזה מתקדם לא רע. ביהודה ושומרון – השקענו כוח לאורך זמן והתוצאות היום מרשימות מאוד. הדבר בא לידי ביטוי לא רק בדברים גדולים. לפני כשנתיים, בעיצומו של הגירוש, החל מאבק עממי להעיף את גבי גזית מרשת ב'. אז אפשר היה להיות סקפטי, והנה היום הוא לא שם. אז נכון – זה לא קרה רק בגלל החרם נגדו, אבל בצירוף של כמה גורמים המאמצים האלה הניבו תוצאה. ואני שוב חוזר לכל אותם מוקדי כוח שהזכרנו – כולם צריכים "לזכות" מאיתנו ליחס ראוי.

נקודה נוספת שמשום מה הזנחנו היא סוגיית סירוב הפקודה – זו סוגייה שעלינו לחדד דווקא עכשיו, ולא כשחלילה תינתן פקודה מקולקלת. חייל ישראלי צריך כבר היום להיות חדור בתודעה שלפקודה של גירוש יהודים מבתיהם הוא צריך לסרב, ודאי שבנינו צריכים לדעת זאת. האיום עומד אחר כותלנו. עוד דבר שצריך להשתנות מממחר – אין יותר צמודי קרקע ביהודה ושומרון, אך ורק בנייני קומות. יש הבדל גדול בין לעקור יישוב או לעקור עיר. עיר זו ליגה אחרת. ביישוב אטרקטיבי כמו קרני שומרון שבו אני גר, אפשר היה להכפיל את כמות האנשים אם היו בונים לגובה. היום אין לאן לבוא ביהודה ושומרון, אין בתים ואין עתודות קרקע.

גם על דמותה של האקדמיה צריך להיאבק. עד שיש לנו מקום אקדמי שהוא לכאורה בשליטה דתית – בר–אילן, היום הוא הפך למעוז מימדניקי. ברור שיש שם סחף אידאולוגי אחרי תרבות המערב, אבל אני בהחלט חושב שאפשר להיאבק על כך.

ואף על פי כן – ארץ ישראל!

הרב יחצקאל קופלר

קרוב לוודאי שכישלון המאבק והחורבן הנורא של גוש קטיף יעלו לסדר היום את השאלה בדבר ההצדקה שבעיסוק המרובה של הציונות הדתית בדור האחרון בסוגיית ארץ ישראל.

אי אפשר להתעלם מכך שגם בכל המערכות הציבוריות, הוויכוח על ה"שטחים" תופס מקום רב מאוד גם בכמות וגם באיכות. לכאורה אפשר לשאול: הרי יש עוד נושאים רבים וחשובים לא פחות, כמו בעיות חברתיות, דת ומדינה, מוסר וזהות יהודית ועוד? ואכן יש הרואים מצב זה כמו תאונה שקרתה לנו, ומציעים גם משום כך "להיפטר מהבעיה הזו", כדי שנוכל להתפנות ולעסוק "בדברים החשובים באמת". האם זה אכן כך, או שיש אמירה של ההשגחה הא-לוהית במצב הזה?

א. הנקודה המרכזית - ארץ ישראל?

לנו, כיהודים מאמינים, העניין מורכב יותר ודורש בירור נוסף. השאלה העקרונית היא: האם להתיישבות ביש"ע ולמאבק עליה יש ערך ומטרה ערכית רוחנית התורמת לבניין העם והמדינה? לשאלה זו יש השלכה המתפרטת לכמה כיוונים:

1. הרי רבים אומרים שהמאבק על הארץ הוא מאבק רוחני על התורה ועל האמונה. וגם בזמן המאבק על הגוש היו שהסיקו שבלי תורה אי אפשר להחזיק את ארץ ישראל. אז אולי צריך קודם להחזיר את העם לתורה ולמצוות, ורק אז נוכל לצפות לרצון ולנכונות להילחם על הארץ וליישבה?

2. לא רק בהיבט המעשי ולא רק מהצד הדתי, אלא מבחינה רוחנית-עקרונית – האם יש בשאלת שלמות הארץ עניין מרכזי, או שהתהליך הרוחני המרכזי נמצא במקום אחר? הרי בשנים האחרונות ניתן לראות בחברה הישראלית נסיגה מכל ההתעניינות בצד הלאומי, ויש הפרטה גם בהיבט החברתי-תרבותי. אנשים עסוקים במימוש עצמי ו"אין להם ראש" להתיישבות ביש"ע ולחשיבותה ברמה הלאומית. ואם כך, צריך להשיב את העם אל ה' דרך מה שמעניין אותו היום.

3. יש לכך השלכה מעשית לא פשוטה. כי אם אין להתיישבות ביש"ע אמירה רוחנית משמעותית, אז העניין נתפס כדבר אינטרסנטי, ואולי מתוך כך הדבר נתפס כתהליך כפוי וכוחני.

לפני שננסה לענות על כל הקושיות הנ"ל אני רוצה להציב כאן הנחת יסוד, שתיראה אולי נועזת וחדשנית אבל אני בטוח בנכונותה: כל הבעיות הללו (ברלוונטיות של העיסוק בהתיישבות אל מול המצב בעם) בעצם היו קיימות כבר מן ההתחלה. כלומר, מאז תחילת המפעל הגדול של ההתיישבות ביש"ע המצב, עקרונית, לא היה שונה!

זה בוודאי נכון לעניין המצב הדתי של העם (בנוגע לשאלה 1). ומה שיש כל הזמן ירידה במצב, זה יותר עניין כמותי-איכותי מאשר שינוי כיוון מהותי. אך הדברים נכונים גם ביחס למרכזיותה של שאלת ארץ ישראל בתודעה הלאומית (שאלה 2). צריך לזכור שתנועת ההתיישבות לא החלה בימי ההתעוררות של מלחמת ששת הימים, אלא לאחר הנפילה של מלחמת יום הכיפורים, שגרמה משבר וייאוש, ואף אדישות לכל הצד הכללי והלאומי.

ולמרות כל זאת קמו אז תלמידי הרצי"ה קוק זצ"ל, ומכוחו ומהשראתו החלו להקים את תנועת ההתיישבות.

ב. שיבת ציון ומקומה המרכזי באמונתנו

כדי לענות על זה, צריך לברר מן היסוד את חשיבותה של תודעת "הקץ המגולה" ושיבת ציון לבניין הרוחני של העם והתקשרותו לא-לוהיו! את זאת נבסס על דברי ירמיהו (כג, ז-ח):

לכן הנה ימים באים נאום ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם.

הגמרא (ברכות יב, ב) מביאה זאת בדיון על המצווה להזכיר את יציאת מצרים גם לימות המשיח. מצוות הזכרת יציאת מצרים נובעת מכך שהיציאה היא אותה "חוויה מכוננת" שיצרה את הקשר שלנו עם הקב"ה; וזה נוצר על ידי ההתגלות הא-לוהית המיוחדת שהייתה שם. מכאן נובע שהתהליך העתידי (כלומר, הנוכחי) של שיבת ציון יהיה גם הוא בסיס להתקשרות שלנו לקב"ה באופן מיוחד ומחודש, שאף שקשר מחודש זה לא יבוא מכוחה של התפעלות מניסים אלא מעצם התהליך וממה שנעבור בו. פשוט הוא שהאפשרות לראות את הקשר הזה ולחיות אותו אכן קיימת: כל יהודי מאמין יודה בכך שאת ההופעה הא-לוהית בעומקה של התחייה הלאומית בירר מרן הרב קוק זצ"ל, ועל זה מבוססת השקפת עולמנו. התהליך הזה לא נגמר כלל וכלל. כלומר, אין פעילות א-לוהית גדולה ומשמעותית בעולם יותר מהמשך בנייתה והתפתחותה של מדינת ישראל, עם כל הבעיות והסיבוכים המתגלים בתהליך זה. ואם כך, נכון יהיה מצדנו לקבל את המלצת הנביא ולחפש את ה' היכן שהוא נמצא ופועל...

זהו ההסבר ל"נקודה הרוחנית" ולחיפוש הקשר שלנו עם ה' א-לוהינו הנמצא דווקא בתהליך של שיבת האומה לארצה.

ג. התשובה אל עצמנו

עם זאת עלינו לדעת שזה לא סותר כלל את התהליך של חיפוש המימוש העצמי; מהלך שאנו עוברים בדורנו. באורות הקודש (ג, קמ) יש בירור מדהים בעוצמתו ובעמקותו על הצורך וההכרח הרוחני הא-לוהי של "בקשת האני העצמי" (כך הכותרת של הפרק). ובסופו כותב מרן הרב:

"רוח אפינו משיח ה'"... רוח אפינו הוא. את ה' א-להינו ודוד מלכנו נבקש... את ה'אני' שלנו נבקש. את עצמנו נבקש ונמצא.

יש זהות גמורה בין חיפוש העצמיות הפרטית לבין הגאולה הלאומית. כי, וגם את זה מברר הרב קוק בעמקות ובהרחבה, אין לאדם מישראל עצמיות אמיתית שאינה קשורה ללאומיות שלנו. וזה בנוסף למה שביארנו, שבדור שבו עיקר הופעת ה' היא בתהליך גאולת ישראל, לא שייך שיוכל אדם "למצוא את ה' במקום אחר".

התנועה הזו של התחייה הלאומית - השחרור מעול הגלות ושיבת עם ישראל אל עצמיותו, אל עצמאותו, ואל הקמת מדינתו - לא נקראה תנועת השחרור, לא תנועת העצמאות ולא תנועת הממלכתיות, אלא... ציונות!!!, מלשון ציון, ארץ ישראל. ולמה? כי מה שריכז בתוכו את כל השאיפות הללו, הצין את החלום במשך הדורות ודחף את הכוחות להגשמתו, היה המשיכה העצומה לארץ ישראל

והנה התנועה הזו של התחייה הלאומית - השחרור מעול הגלות ושיבת עם ישראל אל עצמיותו, אל עצמאותו, ואל הקמת מדינתו - לא נקראה תנועת השחרור, לא תנועת העצמאות ולא תנועת הממלכתיות, אלא... ציונות!!!, מלשון ציון, ארץ ישראל. ולמה? כי מה שריכז בתוכו את כל השאיפות הללו, הצין את החלום במשך הדורות ודחף את הכוחות להגשמתו, היה המשיכה העצומה לארץ ישראל. וכך כותב מרן הרב קוק בספר אורות (סוף עמ' נב):

התחיה (מתחילה)... בהשתדלות... לשוב אל הארץ, אל המקום שזכויותינו וסגולותינו ממתינות לנו...

ובמקום אחר (שם, עמ' עו) הוא כותב:

לתחיה איתנה זו קרואים אנו ואליה נבוא. ארץ אבות החמודה, ארץ חיים לנו, היא תכשירנו לעילוי עילויים זה .

כלומר, ההתקשרות המחודשת אל ארצנו היא לב התהליך של השיבה אל עצמנו! וביתר תוקף נכונים הדברים לגבי המקומות והמחוזות המשמעותיים ביותר לסיפור התהוותנו ויצירת עצמיותנו (חברון, בית אל, שילה וכדומה), שישיבתנו בהם והתקשרותנו אל הסיפור שלהם - יש בהן משמעות רוחנית עצומה בתהליך שיבתנו אל עצמנו.

ד. מול גניבת הזהות

וכאן המקום לעמוד על עניין נוסף, הנותן למאבק על יש"ע משמעות מרכזית בתהליך בניין האומה. המאבק איננו סתם נגד מי שמפריע ומקשה במלחמות ובטרור לישיבתנו במקומות אלו, אלא יש כאן כאילו עֵם שלא מסתפק בדרישות טריטוריאליות אלא... טוען בעצם שהוא כאילו אנחנו; שהוא העם ההיסטורי שישב כאן מאז ומעולם; שירושלים ושכם וחברון - עם כל מה שיש בהן - הן נקודות חשובות בהיסטוריה שלו וכו' וכו' וכו'.

בעצם מדובר בתעמולה שקרית באופן שיכול לעורר גיחוך; אך נראה שיש כאן מהלך מדהים של ההשגחה הא-לוהית, המציב מולנו מראה ומכריח אותנו לברר לעצמנו מי אנחנו בעצם ומה אנחנו עושים כאן. כי (על פי איך שהם מוליכים את העניין) זה בעצם... או הם או אנחנו!!!

זהו אם כן בירור המשמעות הרוחנית העצומה לבניין העם, שישנה וקיימת במאבק על יש"ע.

ה. במבחן התוצאה

אכן בעצם צריך להודות ביושר: כך היה זה אמור להיות! ומדוע זה לא כך בפועל? מדוע לא הפך חזון ההתיישבות ביש"ע לספינת דגל של בניין אמונת הדור וזהותה היהודית של המדינה?

בתחילת ספר אורות כותב הרב קוק על ארץ ישראל שהיא "קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה". אך הא מוסיף מיד: "ומתוך כך אי אפשר... להוציא לפועל את עומק חיבתה בשום השכלה רציונלית אנושית, כי אם ברוח ה' אשר על האומה בכללה...".

כלומר, בכלל אי אפשר לעורר בעם אהבת ארץ ישראל - ומכל שכן לעורר מסירות נפש ונכונות לפעול באומץ למען בניין הארץ - אלא אם כן מצליחים לעורר את הרוח הא-לוהית של העם. על אחת כמה וכמה שחייבים לפעול כך כשמדובר בתהליך שבו כל העיסוק בהתיישבות בא במגמה לעורר ולגלות את עצמיות

האומה ורוחה הגדולה.

האם פעלנו לפי המסקנה וההמלצה הזו? הרי כולנו יודעים איך פעלנו בכל שלושים השנים האחרונות ואיך הסברנו את עצמנו!

נדרש היה מאיתנו לדבר בעמקות על המשמעות הרוחנית האידיאולוגית של מקומות חשובים אלו ושייכותם אלינו, ומתוך כך להתמודד עם הטיעונים המוסריים והתרבותיים (וגם המציאותיים) של המתנגדים. היה עלינו ליצור, מתוך כך, תהליך גדול של בירור העצמיות הלאומית שלנו באופן שאיננו סותר, ואף מתחבר לעצמיות ולערכים החיים והממשיים של כל אדם. אולם אנו עסקנו כמעט רק בהסברים קטנים, רציונליים וביטחוניים, ואִפשרנו להתליך ההתנתקות מהיעדים הגדולים של האומה להתרחב ולהעמיק בחברה הישראלית. ה' זיכה אותנו לשוב למחוזות התהוותנו כדי שנוכל על ידי זה לסייע לתנועת התחייה להשתחרר מההסברים הקטנים והחלשים שבבסיס התנועה הציונית. אך במקום לפעול על פי כל המשמעות שביררנו לעיל, העדפנו להשתמש באותם טיעונים חלשים, ולאיים בסכנות הביטחוניות שבנסיגה.

דרך זו הייתה בעוכרינו, קודם כול בהיבט התכליתי המעשי – היה כאן בעצם כישלון הסברתי, שלענ"ד הוא זה שהביא אותנו למצב הנורא שאליו הגענו במאבק על ההתיישבות ביש"ע. אך מעבר לכך – ובעצם, מתוך כך – אכן רוב הציבור לא ראה בהתיישבות ביש"ע "נקודה רוחנית", ובאמת לא נוצר בשיח הציבורי תהליך של בירור רוחני–ערכי, ואולי מתוך כך נתפס הנושא כעניין אינטרסנטי וסקטוריאלי.

ו. ומה עכשיו?

יהיה מי שיטען שאמנם התזה שהוצגה בדברינו נכונה, אולם עכשיו מאוחר מדי, וצריך להכיר בכך שכבר אי אפשר להוביל תהליך רוחני משמעותי ומרכזי דרך יש"ע. צריך להבהיר שלפי מה שביררנו כאן אדרבא, רק זו היא הדרך ואין אחרת!!!

לא ייתכן שיהודי יוכל "למצוא את ה'" בהתעלמות מהופעת ה' הגדולה שבגאולת ישראל. לא ייתכן שיוכל למצוא לחייו משמעות עצמית אמיתית שאיננה קשורה לעצמיות החיים של האומה. וכל זה יכול להתברר דווקא מתוך ההתיישבות ביש"ע והמאבק עליהם.

***

זהו חשבון הנפש שעלינו לעשות. לא להפסיק לעסוק במפעלנו היקר, חלילה, אלא לפעול לבירור המשמעות הרוחנית שבזה, ליצור במפעל זה אמירה רוחנית שתהיה חלק מרכזי בתהליך בירור הזהות שלנו כעם בארצנו, כאשר אנו מבינים שתהליך זה אחד הוא עם חיפוש משמעות החיים בכלל המעסיקה רבים בעמנו בדור הזה.

ומה הלאה?

הרב אורי שרקי

ייתכן שעדיין מוקדם מדי להפיק את כל הלקחים ולהסיק את כל המסקנות ממאורעות העקירה וחורבן היישובים שניתכו עלינו. עם כל זאת, השעה בוערת, ואם לא נשקיע כבר עתה מחשבה רצינית לשם הבנת המהלך שאנו נתונים בעיצומו, אנו עלולים למצוא את עצמנו בפני שוקת שבורה.

יש לומר בגבורה: חולשה יסודית של הציבור הדתי–לאומי עומדת ביסוד גזירת העקירה. החיסרון איננו יכול להימצא בתחום העבירות על השולחן ערוך. מבחינת קיומה של ההלכה הפורמלית מוצא עצמו הציבור הנעקר ברום מעלת הצדיקים. קשה למצוא דוגמה בדורות רבים לציבור אנושי כל כך טהור בהליכותיו ובעוצמת החיים שהם מנת חלקו. החיסרון הוא יותר בתחום הזהות. עדיין לא הגיע הציבור הזה להיות מה שהוא ראוי להיות, ובאים עליו הייסורין להשלימו. אם נדע לאבחן את החיסרון, נדע גם מה לתקן, נדע מה לדלות ממעמקי הכאב.

א. כלפי ההווה

ובכן, החיסרון מצוי בשלושה מישורים שהם אחד.

1. קידוש החול

האחד, שהוא השורש, אך פעולתו אינה ניכרת כל כך, הוא ההחלטה (אולי הבלתי מודעת) לעזוב את רעיון קידוש החול. מרן הרב זצ"ל ראה בהתחדשות ההתיישבות בארץ ישראל את זירת הופעת הקודש בחיים. החילונות הוסברה על ידו כתנועת חיים שמסתתרת בתוכה קדושה גנוזה, התובעת את הטבעיות ואת הנורמליות שבחיים. החול לפי זה הוא שטח המיועד לכיבוש על ידי הקודש, ולא להזנחה (עיין אורות התחיה פרק ט"ו):

כשכוח ישראל גדול, ונשמתו מאירה בקרבו, וענפיו המעשיים מתוקנים בסידור מלא, בקדושה, בייחוד ובברכה, במקדש ובממשלה, בנבואה וחכמה אז ההתרחבות לצד החול... להצצה חדירית ופנימית לתוך חייהם של המון עמים ולאומים שונים, למפעליהם וספריותיהם, התגברות עוז החיים הטבעיים כל אלה טובים הם ומסוגלים להרחיב את אור הטוב.

דווקא הגלות היא התובעת את ההתכנסות בתוך הקודש פנימה:

משחשך האור, משגלתה שכינה, משנעתקו רגלי האומה מבית חייה החל הצמצום להיות נתבע. כל עוז חילוני עלול להיות לרועץ. כל יופי טבעי וחשקו עלול להאפיל את אור הקודש ותום הטהרה והצניעות. כל מחשבה שלא נתגדלה כולה במחנה ישראל יכולה להרס את סדר האמונה והחיים הישראליים. כל שמינות קטנה מביאה לידי בעיטה. ומכאן באו העוצב והסיגוף, הקדרות והפחדנות. וביותר ממה שפעלו אלה על החיים הגשמיים, פעלו על החיים הרוחניים, על רוח המחשבה, על תעופת ההרגשה.

המעבר מהתכנסות איננו פתאומי. הוא מתרחש בהדרגה, יחד עם התקדמות הגאולה:

עד אשר יקיץ הקץ... והתחום הקצר הולך ומתרחב כמדת ישועתן של ישראל שהולכת ואורה קמעא קמעא.

(ועיין באגרות ראיה ח"ד, סימן א'מא, שם מבואר שהרב ראה את ההתפתחות הזו בריאליה הממשית של זמנו משנה לשנה, ולא כמגמה נסתרת בעמקי נשמת האומה, ובאגרת תשמ"ח רואה הרב את המשימה הזאת כמתחייבת מאמונת הייחוד).

החברה הישראלית ציפתה מנושאיה של תורת הרב להביא אליה התחדשות דתית, תרבותית ורוחנית. מזה שנים, בנקודת זמן שקשה לסמן, החל הייאוש לכרסם בקרב צופי הגאולה פנימה, וגמלה ההחלטה הבלתי מודעת להפנות את הכוחות אל הקודש פנימה, לייצר אליטה רוחנית מסוגרת שדבר אין לה עם התרבות הכללית, שאמנם זכויות רבות לה בצבא ובהתיישבות, אך היא חפצה באוטרקיה ממסדית בחינוך ובחיי הרוח. הלך רוח זה הוליד גישה של חשש מוצדק מפני החדרת החול לתוך הקודש, כשרעיון האינטגרציה של ערכי החולין אינו נשקל כאלטרנטיבה לאיומים אלה. גישה זו נוטלת מציבור לומדי התורה את היכולת לאחיזה ממשית בעולם הריאלי, באופן שיישאר העיסוק בחול עניינם של אלה שעולמם חלוק ממילא לשני תחומים בלתי הרמוניים. מובן הדבר שיימצאו צידוקים מרובים ואף צודקים לעמדה זו, אבל "השורה התחתונה" תישאר שאותו ציבור ואותה תורה שהחברה הישראלית ציפתה מהם באופן עלום להתחדשות דתית ותרבותית, אכזבו את קהל היעד שלהם, שמתוך כך גם מתנכר להם בחזרה, כמים הפנים לפנים.

ניתן לנסח זאת באופן שכביכול אומר הקדוש ברוך הוא: נתתי לכם את הארץ הזאת כדי שתקדשו את החול, ואתם חפצתם רק בקודש. אנא, החזירו לי את הארץ! מאלף לראות שבאותה איגרת מפורסמת של הרב קוק (ח"א סימן קמד), בה הוא מבשר את הפיכתה של הציונות החילונית לשונאת עם ישראל וארץ ישראל, כלולה התקווה לתיקון המצב דווקא על ידי השתתפותם של חרדי גרמניה בתחייה הלאומית, בשל מעורבותם ב"קולטורא" (תרבות) הכללית, העשויה לצרף אל הקודש את כל תביעות החיים.

2. הנהגת המדינה

החיסרון השני אינו אלא הרחבה של הראשון, והוא נוגע יותר למעשה באופן מיידי, הוא הוויתור על הרצון לקחת בידיים את ההגה של השלטון. גם כאן משקל הנסיבות ההיסטוריות יכול להצטרף לסנגוריה רבתי בעניין זה. אכן, בעת שמספר לומדי תורתו של הרב קוק היה קטן, לא הייתה יכולה להיות עמדה אחרת מאשר להיות לפרשני מאורעות הגאולה המתבצעת בחסדי ה' על ידי אחינו החילוניים מלאי הארת סגולת ישראל. אלא שדווקא עמדה זו, המביטה מנקודת ראות של הקודש העליון על המציאות (עיין אורות התחיה פרק י"ח), מחלישה את היכולת לנקוט במהלך אקטיבי כשנוצר ציבור שלם שנאמן לדרכו של הרב, מפני הפחד להפוך למגמה סקטוריאלית בהוויה הכוללת של הגאולה. הדבר הגיע לידי כך שכאשר עמדה לציבור זה היכולת לממש את הכוח שצבר בעמדות ההשפעה בצבא ולהכריע במאבק על דמותו המוסרית של צה"ל ולהציל לדורות את פניה המוסריות של מדינת ישראל, העדיף חלק גדול מהנהגתו הרוחנית להתיישר עם חרפת המערכת: לא הורו כל הרבנים לסרב פקודה. חלקם נימקו זאת במפורש בכך שהוראה כזאת הייתה חוסמת את קידום הדתיים בצה"ל, וסיפקו בכך ראיה לצדקת דבר ה' שהודיענו שהשוחד יעוור עיני חכמים. המעמיקים יותר נישאו על כנפי תפיסה מיתית של המלכות, המתעלמת מכך שמאחר והמלכות דמוקרטית, הרי שהאופוזיציה ודרכי המחאה הנלווים אליה הינם אף הם מתכסיסי אותה מלכות, ושלכן החפצים באמת בשלומה של מלכות חייבים לתת מקום לאותן תופעות של סרבנות על רקע מצפוני, המבדילות את הדמוקרטיה מהעריצות, ומהוות את תפארתה וחוסנה של מדינה בוגרת.

דווקא עמדה זו, הקיצונית בנאמנותה למערכת, היא הגוררת בעקבותיה כתגובת נגד את ערעור מעמדה של המדינה בלבותיהם של רבים שהפיתוי החרדי נותן להם הרגשה של חירות.

מצויה מאוד המחשבה הרואה בהתיישבות קיום מצווה ומשימה לאומית כאחד, כך שמושגת אחדות מופתית בין הלאומיות והדת. אך התרחק מאוד מן הלב הרעיון שמפעל צה הוא היסוד להפיכתה של מדינת ישראל לדגם של קדושת הכלל בעבור אומות העולם, שאנו בונים כאן את המרכזייה הרוחנית של העולם כולו

3. הממד האוניברסלי

החיסרון השלישי, שהוא המעגל המורחב של השני, הוא שכחת הממד האוניברסלי של הגאולה. מצויה מאוד המחשבה הרואה בהתיישבות קיום ומשימה לאומית כאחד, כך שמושגת אחדות מופתית בין הלאומיות והדת. אך התרחק מאוד מן הלב הרעיון שמפעל זה הוא היסוד להפיכתה של מדינת ישראל לדגם של קדושת הכלל בעבור אומות העולם, שאנו בונים כאן את המרכזייה הרוחנית של העולם כולו; רעיון עליו עמד הרב זצ"ל (אורות, למהלך האידיאות בישראל פרק ב):

בראשית מטעו של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". זוהי השאיפה... להוציא את האנושיות כולה מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחומריות ולהביאנה לחיי חופש מלאי הוד ועדן באור האידיאה הא-להית... אור האידיאה הא-להית... פועל הוא אחר כך בעולם כולו.

אין זה פלא: אם התייאשנו מלפעול בקרב היהודים, מה נלין כי שכחנו לדבר אל הגויים. יש לעמדה זו השלכות חמורות, כי דווקא אותו חלק של העם הרגיש לממד הקוסמופוליטי של החיים, הרואה את עצמו כחלק מהכפר הגלובלי, איננו יכול להזדהות עם מפעל שאינו רואה בו אלא לאומנות צרה וגזענית. הידיעה ששיבת ציון נושאת בתוכה בשורה לעולם כולו, העתיד ללמוד מאיתנו את סוד קדושת הכלל, ולהיושע על ידי כך מצרותיו הרוחניות והגשמיות, היא המעניקה לכל מפעל ההתיישבות שלנו את הצדקתו המוסרית הרחבה ביותר. שכחת היסוד הזה היא שהעמידה את כל המפעל הציוני-דתי באור של קטנות וצרות אופקים, שהחלק בחברה שרגיש לאוניברסליות רוצה לדחות אותו. השמאל דחה אותנו, כי לא ידע שפנינו באמת לתיקון עולם, לא פחות ממנו. על כך כותב הרב זצ"ל (אורות ישראל ו, ו):

במשיח בן יוסף מתגלה התכונה של לאומיות ישראל מצד עצמם. אמנם התכלית האחרונה אינה התגדרות התייחדות הלאומיות בלבדה כי אם השאיפה לאחד כל באי עולם למשפחה אחת לקרוא כולם בשם ד'... וכשצריך העולם לעבור ענין הלאומיות אל הכללות, צריכה להיות גם כן כעין הריסה אל הברים שהושרשו מצד הלאומיות המצומצמת, שיש עמה המגרעות של אהבה פרטית יתירה. על כן עתיד משיח בן יוסף ליהרג, ומלכות אמיתית וקיימת תהיה משיח בן דוד.

ב. כלפי העתיד

הצד השווה שבחסרונות האלה הוא שאלת הכיוון של מפעל חיינו: האם כלפי פנים או כלפי חוץ. אם חפצי חיים אנחנו, עלינו להחליט על שינוי מיידי של הגישה. עלינו להתרגל לכך שאנו חייבים לתפוס את הנהגת המדינה, ושעלינו להציב זאת כמטרה. הדבר יצריך ראשית כול הקמת צוותי חשיבה שיגבשו עמדות ברורות ביחס לכל סדרי המדינה. חדל העידן שבו סברנו שדי בכך שישולבו אנשים "משלנו" בכל מוקדי ההשפעה של

מערכות המדינה כדי להשיג את מאוויינו. התברר שהכיסא משחית, כי מי שמשתלב במערכת גם משחק לידי הנורמות המוכתבות על ידה. יש להתחיל לתבוע את שינוי אופיין של המערכות עצמן ולא רק את איושן באנשים טובים. לא ניתן להמשיך לקבל את מעמדם העכשווי של בית המשפט העליון, של השב"כ והיס"מ, של מערך קבלת ההחלטות בממשלה ובכנסת, של התקשורת, של מערכות החינוך והתרבות, של סדרי הצדק החברתי, ועוד רבות כהנה.

אותו פורום של צוותי חשיבה, שיורכב מבעלי השפעה בקרב הציבור, יגבש לכדי מעין מניפסט את מכלול התביעות של הציבור המאמין לשינויים מהותיים בחברה, יחד עם התביעה המפורשת לקבלת הנהגת המדינה לידיו. אותו מסמך איננו יכול להיות דוגמאטי, הוא חייב להיות בסיס לשינויים, מכוח הידברות ודיון בבמה הציבורית.

מובן הדבר שעל מנת שרעיונות אלו לא ייהפכו לעוד תוכנית בוסרית של השלטת הדתיות על המדינה, יש לחדול מלהסתכל על הפוליטיקה כעל זירת משחקים של תנועת נוער למבוגרים, ולרכוש את מדע המדינה לכל עומקו ורוחבו. יש להשתחרר מהחשיבה הווארטואלית, דהיינו להסביר כל מהלך על ידי איזה ווארט דרשני. נתרגל להציב מול השיח הקיים בתקשורת הגבוהה ובמערכות האקדמיות, גובה אינטלקטואלי המתמודד עם עולם המושגים של התרבות הכללית עצמה.

כל זאת ידרוש משאבים רבים. יהיה גם צורך לקבל לידינו את המיקרופון הלאומי, דהיינו לפתח אמצעי תקשורת משלנו שיביאו את עמדותינו לידיעת הציבור. אבל עצם ההחלטה הפנימית על הכיוון החדש היא זו שתפנה את הכוחות החיוניים של האומה אל האפיקים הנכונים.

* * *

ראש הממשלה הסביר מפורשות מעל בימת הכנסת את מטרת הגירוש, כשהביא אותו להצבעה, כשאמר: "ידידיי המתנחלים! הלכנו ביחד דרך ארוכה, אבל הבעיה שלכם היא שיש לכם משיחיות". במילים אחרות: העובדה שאתם מהווים אלטרנטיבה לנורמות היסוד של החברה הציונית–חילונית היא הגורמת לי, למרות כל המשותף לנו מצד האידיאל החלוצי, להילחם בכם כשאתם עומדים על סף הצלחתכם.

אם כן, הגיע הזמן לממש את פוטנציאל ההנהגה שלנו, ולא להחמיץ את השעה.

רציונל מערך דמוקרטיה

הרקע לבחירה בנושא:

ההחלטה לעקור את תושבי גוש קטיף ולסגת באופן חד צדדי מחבל עזה התקבלה בתהליך דמוקרטי בממשלת ישראל. המתנגדים להחלטת הממשלה ניסו לפעול על מנת לשנות את ההחלטה בכלים שונים: הפגנות, פנייה לחברי כנסת, דרישה למשאל עם, וכן באמצעות כלים קיצוניים יותר: חסימות כבישים, ניסיונות להיכנס לגוש קטיף על מנת לעצור את חיילי צה"ל ועוד.

במהלך המאבק בתוכנית העקירה התנהל דיון ציבורי על גבולות הדמוקרטיה: האם מדינה יכולה לקבל החלטה שפוגעת באזרחיה? האם ראש ממשלה יכול לחזור בו מהבטחות שהבטיח לבוחריו ואשר בגללן בחרו בו? האם הדמוקרטיה מאפשרת התנגדות של המיעוט? ומה הם גבולות ההתנגדות הדמוקרטיים?

מעשים מסוימים של הממשלה החריפו את הדיון. לדוגמה, כאשר המשטרה עצרה עשרות אוטובוסים של מפגיני ימין שהיו בדרכם לנתיבות על מנת לצעוד ממנה לכפר מימון במחאה על העקירה. את הצעד הזה כינתה מועצת יש"ע: "הצעד הדיקטטורי שבו נקטה המשטרה, המונעת בצורה גסה את הזכות למחאה דמוקרטית ולגיטימית" (ynet, 18.7.2005).

בנוסף לכך, ראש הממשלה אריאל שרון פיטר שרי ממשלה שהתנגדו לו ומינה את רוב חברי סיעתו לתפקידי שרים וסגני שרים. על ידי איומים בפיטורים ומתן הטבות לח"כים שהסכימו לתוכנית, הפעיל מערכת שכר ועונש למען השגת תמיכה בתוכניתו. כמו כן, הוא הסכים לעריכת משאל בין מתפקדי הליכוד. הסכמה זו התפרשה כהסכמה לפעול על פי תוצאותיו, אולם לאחר שהפסיד במשאל החליט לפעול בניגוד לתוצאותיו.

מטרה כללית:

הדמוקרטיה היא צורת הממשל בישראל, אך מעבר לכך היא ערך מהותי במדיניות, בהתנהלות ובשיח הישראליים. מדינת ישראל מוגדרת כמדינה יהודית-דמוקרטית, וכדי להיות שותף לתהליכים המתרחשים במדינה הכרחי להיות שותף לדמוקרטיה.

המערך מבקש לבחון את ערכי הדמוקרטיה מנקודת מבט יהודית ולבנות את התפיסה הדמוקרטית של החניכים בצורה עמוקה, מתוך התבוננות בתהליך העקירה.

מערך זה בנוי מארבעה שלבים, כאשר כל שלב יכול לעמוד בפני עצמו, אך המבט הכללי והשלם יוצג לאחר שהחניך יעבור את ארבע הפעולות במלואן.

בתחילה נבחן שני ערכי יסוד בדמוקרטיה – ערך הכלל ופלורליזם. לאחר מכן נוכל לדון בדמוקרטיה עצמה, בחשיבותה ובשאלות הרבות המתעוררות מתוכה.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

דמוקרטיה היא הרבה מעבר לצורת שלטון. היא הדרך שבה מבטא היום עם ישראל את רצונו, היא הכלי שדרכו עם ישראל בונה את גופו הלאומי בדמות מדינה יהודית בארץ ישראל. כתנועת נוער שחזונה הוא "לבנות חברה המגשימה את הצו האלוקי של ממלכת כהנים בארץ ישראל" (מתוך חזון התנועה), עלינו ללמוד, לברר ערכים אלה, להתחבר אליהם ולקיימם הלכה למעשה. כחלק מתוך מערכת ערכים נפלאה זו הנקראת דמוקרטיה נתונה לציבור היכולת להתנגד ולצעוק ולמחות על עוולות או על טעויות שנעשות במדינה. גבולות המחאה חשובים ביותר. דווקא בשל כך ניתן להשתמש כמעט בכל כלי מחאה, כל עוד מטרתו למנוע מהדמוקרטיה לבצע מעשים שאינם מתאימים למטרה של מדינת ישראל, ולא כניסיון לפרק את הדמוקרטיה עצמה.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': "יחד כל הדרך", על הכלל במדינת ישראל

החניכים יבחנו את ערכו של הכלל. האם חשיבותו היא טכנית או מהותית? בשלב הראשון החניכים יעסקו במושג ה"כלל" באופן אוניברסלי, ובשלב השני ב"כלל" ביחס לעם ישראל. במה שונה עם ישראל משאר אומות העולם בנושא זה? מה בונה את כלל עם ישראל? למה כלל ישראל נחוץ לגאולה או לקיום התורה? כיצד הכלל משפיע על הפרטים? מתוך זה החניכים יבינו למה כשאני פועל למען מטרה מסוימת, יש חשיבות לכך שכלל הציבור יפעל איתי, ויעמדו על כך שבדורות אלו הכלל משתקף במדינה.

פעולה ב': סובלנות מול עמידה על עקרונות

מה היא סובלנות? למה חשוב לשמוע גם את הדעות המנוגדות לדעתי? כיצד נכבד את דעות השונה? כיצד ניתן לכבד ערכים של אדם אחר אך לא לוותר על העקרונות שאני מאמין בהם?

פעולה ג': דמוק-רע-טיה?

מה היא דמוקרטיה? האם דמוקרטיה היא ערך יהודי? היכן משתקף ערך הדמוקרטיה ביהדות? החניכים יבינו שדמוקרטיה היא חלק ממכשירי מצווה – דמוקרטיה היא הכלי לקיים את מצוות יישוב הארץ, היא כלי לבניית אומה, היא כלי ליצירת השלטון. בנוסף לכך החניכים יראו שישנם ערכים יהודיים שהדמוקרטיה מאפשרת את קיומם.
לאחר מכן החניכים יתמודדו עם מצבים שבהם הרוב אינו פועל על פי מוסר אלוקי או על פי ההלכה. החניכים יבחנו גישות שונות שיש ביהדות לדמוקרטיה שהיא חילונית. האם דמוקרטיה היא ערך בפני עצמו? החניכים יבררו איך אפשר להתנגד להחלטות דמוקרטיות, והאם זה דמוקרטי להתנגד. החניכים יבינו שחלק מערכי הדמוקרטיה היא שיהיו מנגנונים שיגנו על עצמה מפניה. כלומר, בדמוקרטיה עצמה טמונה האפשרות להתנגד אליה.

פעולה ד': מתנסים בדמוקרטיה

פעולה זו תהווה סיכום חווייתי למערך כולו. החניכים יתנסו בתהליכים דמוקרטיים שמתוכם יצופו הערכים שעליהם למדו במערך.

רציונל מערך התנגשות בין ערכים

הרקע לבחירה בנושא:

במהלך חודשי ההחלטה על תוכנית העקירה מגוש קטיף והביצוע שלה חווה עם ישראל בכלל וציבור המתיישבים בפרט התנגשות בין ערכים שונים שהוא מאמין בהם. אחת מההתנגשויות המרכזיות ביותר הייתה בין ערכה של ארץ ישראל (ערך האדמה) לבין ערך החיים. תומכי העקירה ניסו לטעון כי המשך ההתיישבות בגוש קטיף מביא לסיכון המתיישבים והחיילים המגנים עליהם. מנגד, מתנגדי העקירה טענו שקיומו של גוש קטיף מגן על שאר תושבי הארץ (כפי שאכן הוכח לאחר העקירה, בירי הפצמ"רים והקסאמים ליישובי הדרום). אך באופן משמעותי יותר, זהו איננו ויכוח ביטחוני אלא שאלה ערכית. האם מדינת ישראל מוכנה לשלם מחיר אל מול ערכים שהיא מאמינה בהם, ערכי התיישבות, שיבה וחיבור אל חבלי מולדת? (לעומת בחירה באוגנדה, אשר מבחינה ביטחונית לבטח מציעה פתרון נוח יותר). התנגשות זו חווה כל מתיישב בגוש קטיף עוד כשבחר להתיישב במקום מוקף אוכלוסייה עוינת. בשנות האינתיפאדה הופגזו יישובי גוש קטיף מדי יום ביומו ושאלת החיים מול שאלת הרצון להתיישב בארץ ישראל התגלתה במלוא חריפותה.

מטרה כללית:

הדילמות שנחוו בזמן גוש קטיף, ובראשן ההתנגשות בין ערך האדמה לערך החיים, אינן חד פעמית. הן רלוונטיות לכל יהודי שגר בארץ ישראל, כשהן לובשות ופושטות צורה.
המערך מבקש לבחון את הסוגיה של התנגשות בין ערכים באופן כללי, ולאחר מכן להתמקד בערך האדמה עצמו, תוך נתינת כלים פרקטיים להתמודדות.
בתחילה החניכים יבחנו מהו מושג הערך וכיצד כל אדם מדרג את הערכים בחייו. לאחר מכן החניכים יתייחסו לערכה

של האדמה בתפיסת העולם המוסרית והיהודית ויעמידו אותה מול ערך החיים. בסוף המערך החניכים יתנסו בכלים שקיבלו.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

כשערכים מתנגשים, העניינים מסתבכים... כל ערך בפני עצמו הוא ערך שאנו מאמינים בו. חסד וגבורה, ארץ וחיים. מטרת כל התורה כולה היא לאחד את הערכים, להצליח לראות איך ניתן לבנות בניין שלם הכולל את כל האבנים כולן, ולא רק לבנה אחת שמביאים לכדי קיצוניות. לכן, ברור שלא ניתן להכריע באופן קיצוני ולומר "אין אדמה ששווה למות בעבורה". יש ערכים שעליהם אנו מוכנים גם להיהרג, כי אנו מבינים שערכים אלו הם תשתית קיומנו. ההתנגשות מהווה לנו הזדמנות לבחון ערכים אלו, ולהבין שאי אפשר להישאר עם האחד בלי השני. אנו חפצי חיים, ואנו חפצים בחיים בעלי משמעות, חיים הקשורים אל ייעודנו כעם בארץ, במדינת ישראל.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': ערך בעל ערך

החניכים ידונו במשמעות המושג ערך. מה גורם לאדם להאמין בערכים מסוימים? האם ערכים הם אובייקטיביים או סובייקטיביים? החניכים יבינו כי לקבוצות שונות בתקופות שונות ישנם סולמות ערכים נבדלים. החניכים יראו שכל מעשה שלנו בעולם מסמל ערך שאנחנו מאמינים בו, בין במודע ובין שלא במודע, ויאמצו ראייה אחדותית של הערכים בחיינו כמערכה שלמה אחת.

פעולה ב': הבהרת ערכים

החניכים יבנו סולם ערכים אישי, ויבחנו אותו לאור דילמות שונות. לאחר בניית סולם הערכים האישי, החניכים יבנו סולם ערכים קבוצתי. החניכים ישוו ביניהם ויבדקו האם יש ערכים שמקומם השתנה במעבר מסולם הערכים האישי לקבוצתי. כפתיחה לנושא הבא נציג את הערך "אדמת ארץ ישראל" ונשאל את החניכים היכן הוא נכנס בסולם הערכים האישי, והאם מקומו שונה בסולם הערכים הקבוצתי.

פעולה ג': ארץ ישראל מול פיקוח נפש

נתחיל את הפעולה במישור מוסרי פשוט, ולא במישור דתי: החניכים יבחנו את ערכה המוסרי של אדמת הארץ. מדוע היא חשובה? מה היא מסמלת? מה היא נותנת ליחידים ולעם? נמשיך במישור הדתי ונציף את שאלת פיקוח נפש: כיצד ניתן לסכן חיים למען ארץ ישראל, כשהיא לא אחת ממצוות "ייהרג ובל יעבור"? החניכים ייחשפו להבדלים שיש בין מצווה של יחיד ומצווה ציבורית.

פעולה ד': קפה דילמה

בפעולה זו נסכם עם החניכים את הנושא, והם יפנימו אותו על ידי התנסות בהתמודדות עם דילמות חדשות בעזרת ארגז הכלים שרכשו.

רציונל מערך דת ומדינה

הרקע לבחירה בנושא:

הזרמים שהתנגדו לתוכנית ההתנתקות היו רבים ומגוונים. לא כל המתנגדים לתוכנית היו אנשים מאמינים, אך רבים מהציבור הדתי השתייכו למחנה זה. הדעה הרווחת הייתה שתוכנית ההתנתקות נוגדת את ערכי התורה של יישוב הארץ

ושל זכויותיהם הבסיסיות של מי שעתידים להיות מגורשים מביתם. כיוון שכך, זהו למעשה מאבק אמוני ולא רק פוליטי. באופן קיצוני, ניתן לראות ביטוי של תפיסה זו בחולצות הכתומות עם הכיתוב "מי מעז להילחם במלך?" שלבשו חלק מהמתנגדים.

בשל העובדה שהיה זה מאבק אמוני, נוצרו בתוך העולם הדתי מחלוקות אשר העלו שאלות רבות: האם ממשלת ישראל תצליח ליישם מהלך שנוגד את רצון ה'? האם ניתן להיות בטוחים שההתנתקות לא תצא אל הפועל? האם נכון להפיח בקרב הציבור אמונה שהגירוש לא יתרחש, ואף לפעול בהתאם לכך: לא להתכונן ליום שאחרי הגירוש, להמשיך לטפל ביבול החקלאי וכדומה? אמירות מסוימות החריפו את השאלות. לדוגמה, גזירתו-תפילתו המפורסמת של הרב מרדכי אליהו זצ"ל על תוכנית ההתנתקות: "היה לא תהיה", בתפילה ההמונית בנווה דקלים, גרמה לרבים לחשוב כי יש באמירה זו משום הבטחה.

נוסף על הרובד האמוני, הרובד ההלכתי עורר גם הוא מחלוקות. סביב ההתנתקות ניתנו מספר פסקי הלכה, כמו דעת חלק מהרבנים שחייל צריך לסרב פקודה ולא להסכים לגרש יהודים מביתם.

מתוך כך ניתן להבין כי תוכנית ההתנתקות וההתנגדות אליה החריפו את עוצמת המפגש בין הדת למדינה. בין עולם התורה, ההלכה והאמונה למציאות המדינית בשטח. אנו רואים במפגש זה את מהות התורה - תורת חיים אשר נוגעת לכל תחום בחיי המעשה, למרות שיש הסוברים כי חובה להפריד באופן מוחלט בין עולם התורה לעולם מדיניות החוץ והביטחון של המדינה, על מנת שלא ליצור עימות בלתי פתיר ביניהם.

מטרה כללית:

המערך מבקש לבחון את סוגיית דת ומדינה במובנה הרחב. המילה דת מייצגת את עולם התורה, ההלכה והאמונה, ואילו המילה מדינה מייצגת את המציאות, את חיי המעשה, הבחיריים והנתונים. המערך יעסוק בעצמאות שנותנת התורה לאדם בניהול חייו, בהבדל בין התחומים בהם יש לתורה אמירה ברורה לבין אלו שהתורה השאירה מלכתחילה מעומעמים, במושג שאלת רב ועוד.

המסר שאיתו נצא לחניכים:

התורה היא תורת חיים, וככזו עליה לבנות את החיים שלנו כפרט, אך לא פחות חשוב מכך ככלל - כמדינה, כלאום, כעם. שתי הגישות הקיצוניות, משני הצדדים, הרסניות. מחד, מי שרואים בתורה אוסף של רעיונות יפים בלבד, וסוברים שאסור לה לעסוק בפוליטיקה או בהכרעות מעשיות, את אלו יש להשאיר לעוסקים בתחום. ומנגד, מי שרואים בתורה חזות הכול, ואומרים ש"הכול צריך להיות מתוך תורה" - הכרעות צבאיות, הכרעות רפואיות ועוד ועוד. מטרת התנועה היא לבנות חברה שבה התורה היא המתווה את הדרך, היא זו שאומרת לנו לאן נלך וממנה אנו יוצאים (הכול מתוך תורה!). אך המציאות לא נדרסת לרגלי התורה אלא מדברת איתה, מתייעצת, שומעת, עונה. רק בהסתכלות בשני עולמות אלו – התורה והמציאות, הקודש והחול - ניתן להגשים את חזון התנועה ולבנות ממלכת כוהנים.

תקציר המערך:

פעולת פתיחה

פעולת "סוף הדרך" כבסיס להיכרות עם גוש קטיף. בפעולה החניכים יעברו בין משימות שבאמצעותן יכירו את גוש קטיף ואת הדילמות שעלו במהלך ההתיישבות בו והעקירה ממנו.

פעולה א': תורה ומוסר

בפעולה זו החניכים ייחשפו לתחומים האפורים שבתורה - תחומים אותם השאירה התורה בכוונה תחילה בלי אמירה חד משמעית. החניכים יבינו שתיים מהסיבות לקיומם של תחומים אלו: האחת, התורה רוצה שהאדם יפעל מתוך חשיבה עצמאית ויפתח בעצמו מוסריות ולא מתוך ציות עיוור. השנייה, התורה לא רצתה להורות חד משמעית בסוגיות מוסריות, מכיוון שהקב"ה ברא את העולם חסר והשאיר לאדם עבודת השתלמות. בשל כך המוסר מתפתח לאורך הדורות והפסיקה בסוגיות הלכתיות-מוסריות מתפתחת גם היא.

פעולה ב': לא רק בשר וחלב

בפעולה זו החניכים יבינו שרצון ה' בחיי האדם אינו מצטמצם לסוגיות מעשיות-הלכתיות בלבד, אלא גם להתבוננות האדם על תהליכים שמתרחשים במציאות. החניכים יבחינו בין אדם שמתיימר לנבא על דעת הבנתו החלקית, לבין אדם שמפרש את המציאות ופועל מתוך כך, על פי אמירות ברורות של התורה והנביאים.

פעולה ג': שאל את הרב

בפעולה זו החניכים יבררו, לאור ההבנות שהגענו אליהן בפעולות הקודמות, כיצד יהודי אמרו להכריע בשאלות במציאות חיין, האם בכל שאלה עליו לפנות לרב? והיכן שיקול הדעת העצמאי? החניכים יבחנו באילו סוגיות הרב הוא הקובע, מה הם התנאים שעליהם נשען רב כשהוא פוסק בסוגיות הנוגעות לדורנו ומהו תפקידו של הרב מחוץ לעולם ההלכתי, הן בשאלות פרטיות והן בקביעת מדיניות, דרך וחזון למדינה.

פעולה ד': התנגשות עם המציאות

בפעולה זו החניכים ינסו להבין מה עושים במצב שבו אני יודע מהי הדרך הנכונה לפעול על פי התורה, אך המציאות אינה מאפשרת או מערימה קשיים? מתי עלינו להתפשר, ומתי עלינו לעמוד על שלנו? האם ניתן בכלל להתפשר על תורה? בפעולה זו נשתמש במושגים "תורה" ו"מציאות" כמשקפים את ההלכה ואת הניסיונות ליישם אותה בפועל, בהתאמה.

החניכים יקבלו עקרונות להכרעה בזמן התנגשות: בירור אילו ערכי תורה נמצאים במציאות, בחינת המטרה של הצד השני והיחשפות לאפשרות של הישענות על "קולות" בהלכה.

פעולה

נצח היא נחלתנו!

מטרת היחידה: חברי ארגון נצח יחוו את החלל שנוצר בעקבות העקירה מגוש קטיף.

מבנה היחידה:

1. הצפת הדילמות שהתעוררו בעקבות העקירה
2. דיון ביחס לשמות התוכנית: עקירה, גירוש, התנתקות, פינוי
3. מהו שינוי?
4. נצח היא נחלתנו!

מהלך היחידה:

1. הצפת הדילמות שהתעוררו בעקבות העקירה

מניחים על הרצפה שלט שמסמן את ההתלבטות מה לעשות (נספח 1). מספרים על העקירה מהגוש, ומתארים את דמותה של נערה שמיניסטית שמתגוררת בנווה דקלים ולאחר העקירה צריכה לקבל החלטה מה לעשות בהמשך חייה. כדאי מאוד להוסיף פרטים שיהפכו את הדמות לדמות חיה, כמו כמה אחים יש לה, מה היא למדה במגמה, מה החלומות שלה וכו'.

מנהלים דיון שבו כל אחד יענה על השאלות מה היא צריכה לעשות, מה לדעתו היא תעשה ומה הוא ממליץ לה לעשות (אפשר להכין כתרים עם קטגוריות כמו: מה צריך לעשות, מה הייתי עושה, מה הכי גרוע לעשות וכו', ומנסים להבין מה השיקולים בשאלה איך צריך וכדאי לקבל החלטה בנושא זה.

על מנת לעזור לחבר'ה להבין את העולם הפנימי של אותה נערה, כדאי להקריא את הקטע הבא:

"גם אם נעבור כקבוצה זה לא יהיה אותו דבר... הנושא החברתי, זו קבוצת האנשים שאני רוצה לגדול איתם. הייחוד של גוש קטיף זה החברה. אתגעגע לקום בבוקר, לראות חברים שאני איתם שנים. הכי קשה יהיה הפרידה מהחברים, מההווי, מהמקום. החלק הקשה ביותר במחשבה על עזיבה הוא הפרידה מהחברים... הכי קשה יהיה להיפרד מהאנשים ומהבית..." (מתוך ריאיון עם נערה מגוש קטיף)

2. דיון ביחס לשמות התוכנית – עקירה, גירוש, התנתקות, פינוי

כדי להעמיק נושא זה, מפתחים דיון על משמעותה של העקירה. מספרים לחניכים שיש כמה שמות שאנשים משתמשים בהם ביחס לעקירה: עקירה, גירוש, פינוי והתנתקות.

מבקשים מחניכים מתנדבים שיסבירו את כל אחד מהמושגים, וייתנו דוגמאות מחיי היום יום שלהם. לאחר מכן, ננסה לתאר מה באמת קרה? האם אפשר להשתמש בכל ארבעת המושגים? האם רק באחד מהם? אם יותר מאחד, מה הדבר שלפיו הייתם מציעים להחליט?

מספרים לחניכים שהתנועה בחרה להשתמש במונח "עקירה". שואלים אותם אם הם מבינים מדוע, ומסבירים את הרציונל ביחס לכך. עקירה מבטאת חלל, חסר, משהו שהיה ואיננו חלק מבית הגידול המקורי שלו. במצב של עקירה יש סכנה שהשתיל ימות, ייגדע, גם הוא יינטע במקום אחר. כדאי לספר את משל הכרם של רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (נספח 2). כדי להבין טוב מה זה אומר, ננסה לבחון מהו שינוי.

3. מהו שינוי?

חוזרים לרגע לשלב הקודם. שואלים שוב את שאלת הבחירה, אך הפעם, שואלים: מה הייתם מכריעים אם הממשלה הייתה מכריעה נגד הגירוש? מנסים להבין בתשובות של החניכים האם יש הבדל ומדוע. כעת, ננסה להבין מהו שינוי ואיך מתמודדים איתו. אפשר לדבר על שלוש הגישות ביחס לשינוי: להישאר עם התוכנית או עם הגישה המקורית, לזרוק את התוכנית או את הגישה המקורית, או לשפר את התוכנית המקורית.

שינוי הוא כאשר דבר כלשהו עובר ממצב א' למצב ב'. האם אנחנו משנים את דעתנו? האם משהו השתנה בעקבות מה שקרה? מה השתנה? מה עלינו ללמוד מכך? ננסה להבין כעת מה האמירה שזו עקירה אומרת לנו?

האמירה שמדובר בעקירה מעידה שני דברים שהתנועה מאמינה בהם:

- צריך לקחת את הכוחות שנעקרו בגוש, ולהמציא להם בית גידול חדש.
- צריך לטעת בכרם שננטש כוחות חדשים.

כדי להבין מה זה אומר, נעבור לשלב הבא.

4. נצח היא נחלתנו!

התנועה בחרה לשתול מחדש ערכים ולהצמיח דברים שנגדעו בעקבות העקירה. חוזרים לקטע הריאיון שהקראנו, ומסבירים שבגוש נשברו שלושה דברים: המדינה, שעשתה מעשה לא מוסרי; העם, שנוצר בו קרע; והמולדת, שגם היא ננטשה כשעזבנו חבל ארץ.

לאור זה נספר להם מהו שם הנושא שאליו מוביל נצח:

"אין לי מדינה אחרת

מאמינים במולדת ובעם

זוכרים את גוש קטיף"

כדי להבין זאת, ננסה להבין מהי משמעות השם "נצח". שואלים את החניכים מה הם הדברים שהם מכירים הקשורים לשורש נצ"ח. לדוגמה:

- לנצח בקרב
- מנצח בתזמורת
- להנציח זיכרון של מישהו
- לָנצח – לתמיד
- מנציח – מקבע

ננסה להבין מה הקשר בין מנצח בתזמורת לבין מנצח בקרב. לכאורה, אין קשר בין הדברים. ננסה להבין מהו ניצחון, ולאור זה נגלה מה תפקידו של גרעין נצח. ידועה האמרה "האמת תנצח". האמת תנצח, משום שהאמת נצחית, האמת לא משתנה. המנצח הוא זה שיותר צודק. אם אני מנצח בוויכוח, זה אומר ששכנעתי את הצד השני. הניצחון האמיתי, אם כן, הוא מי שמנצח באופן כזה שהמפסיד לעולם לא ינצח אותו שוב (ולא שכשהוא יגדל הוא יהיה יותר חזק ויחזור להילחם...). זה יכול לקרות רק באופן אחד – אם אני מנציח אותו. אם אני מבין מהי הנקודה הפנימית של היריב שלי ומפנים אותה. זהו בדיוק תפקידו של המנצח. המנצח הוא מי שנותן לכל כלי את המקום שלו, וכך גם עַם הנצח הוא העם שנותן לכל כוח את המקום שלו ולכל ערך את התפקיד שלו. התפקיד שלנו, כגרעין נצח, הוא להבין מה הערך שחסר לנו, מה התמונה שאנחנו צריכים לשנות, ואיך אנחנו מנציחים את הערכים שנעקרו בגוש, אך גם הופכים אותם לנצחיים בכך שאנחנו יודעים איך הם מופיעים באופן נכון.

גרעין נצח – אל תפחדו מדרך ארוכה!

נספח 1:

להמשיך לנצח?

נספח 2:

אָמַר הֶחָבֵר: אֵין כָּל קֹשִׁי לְקַבֵּל אֶת הַהֲנָחָה כִּי אֶרֶץ אַחַת נִתְיַחֲדָה בִּדְבַר מָה מִשְּׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת. הֲלֹא בְּעֵינֶיךָ תִּרְאֶה כִּי מָקוֹם אֶחָד טוֹב מִשְּׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת לְצֶמַח מְיֻחָד, לְמַחְצָב מְיֻחָד וּלְחַי מְיֻחָד, וְתוֹשָׁבָיו מְיֻחָדִים בְּצוּרָתָם וּבְמִדּוֹתָם מִשְּׁאָר כָּל הָאֲנָשִׁים, וְכָל זֶה בְּאֶמְצָעוּת מֶזֶג הַלַּחֲיוֹת אֲשֶׁר בַּגּוּף, כִּי בַּמֶּזֶג הַזֶּה תְּלוּיִים גַּם שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ וְחֶסְרוֹנָהּ.

אָמַר הַכּוּזָרִי: אוּלָם אֲנִי לֹא שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִתְרוֹן עַל שְׁאָר בְּנֵי אָדָם.

אָמַר הֶחָבֵר: כָּךְ גַּם הַרְכֶּם זֶה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים כִּי הַכֶּרֶם מַצְלִיחַ בּוֹ לוּלֵא הָיוּ נוֹטְעִים בּוֹ אֶת הַגְּפָנִים וְעוֹשִׂים אֶת כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם הַדְּרוּשָׁה לְגִדּוּלָם לֹא הָיָה עוֹשֶׂה עֲנָבִים. וְהִנֵּה הַמַּעֲלָה הַמְיֻחֶדֶת בָּאָה רֹאשׁוֹנָה לְעַם אֲשֶׁר הוּא הַסְּגֻלָּה וְהַגַּרְעִין (כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְמַעְלָה), וְאַחֲרֵי זֶה יֵשׁ גַּם לְאֶרֶץ חֵלֶק בַּמַּעֲלָה הַזֹּאת, וְכֵן לַמַּעֲשִׂים וְלַמִּצְוֹת הַתְּלוּיִים בָּאָרֶץ, שֶׁהֵם מֵעֵין עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם לַכֶּרֶם. אוּלָם שֶׁלֹּא כְּכֶרֶם הָעוֹשֶׂה עֲנָבִים, גַּם בְּמָקוֹם אַחֵר אֵין עַם הַסְּגֻלָּה יָכֹל לְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי כִּי אִם בָּאָרֶץ הַזֹּאת.

(כוזרי, מאמר שני, י-יב)